

ZÁPADOČESKÁ
UNIVERZITA
V PLZNI

Bakalářská práce
Chronologický vývoj písma a jeho druhy

Vedoucí práce: Karel Řeháček

ZS 2022/23

Josef Kovář P20B0017P

Čestné prohlášení

Čestné prohlášení Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracoval samostatně. Veškeré použité podklady, ze kterých jsem čerpal informace, jsou uvedeny v seznamu použité literatury a citovány v textu podle normy ČSN ISO 690.

V Plzni dne 15. 4. 2023

.....
Jméno a příjmení studenta

Poděkování

Děkuji Karlovi Řeháčkovi za odborné vedení práce, věcné připomínky, dobré rady a vstřícnost při konzultacích a vypracování bakalářské práce. Dále bych také rád poděkoval Mgr. Ladě Daňhelové a své rodině za veškerou pomoc při revizi práce.

Abstrakt

Tato práce se zabývá chronologickým vývojem písma, druhům písemných soustav napříč světem, podrobnějším popisem vývoje písma na našem území a využitím dané problematiky ve výuce. Dále řeší otázku potřebných pomůcek k zaznamenávání písma ve formě psací látky a psacích potřeb, mimojiné se věnuje kódování písma.

Abstract

This thesis deals with the chronological development of writing, types of writing systems across the world with a more detailed description of the development of writing in our territory and the use of this topic in teaching. It also contains the issue of the necessary tools to record writing in the form of writing material and writing supplies, and among other things deals with writing coding.

Klíčová slova

Vznik písma, historický vývoj písma, druhy písemných systémů, způsoby zaznamenávání písma, kódování písma.

Key words

The origin of writing, historical development of writing, types of writing systems, methods of recording writing, coding of writing

Obsah

Úvod	8
1. Písmo a jeho zrození	9
1.1 Předstupně písma	10
1.2 Zrod písma	11
2. Kolébka evropské civilizace	12
2.1 Mezopotámské písmo	12
2.2 Egyptské hieroglyfy	13
2.3 Fénické písmo	14
2.4 Hebrejské písmo	15
2.5 Arabské písmo	15
2.6 Krétské písmo	16
2.7 Řecké písmo	17
2.8 Latinské písmo	18
3. Orient	19
3.1 Indické písmo	19
3.2 Čínské znaky a jejich odkaz	21
4. Národní písma	22
4.1 Germánské písmo	22
4.2 Ogham	27
4.3 Maďarské runové písmo	28
4.4 Hlaholice, cyrilice/azbuka	28
4.5 Písma Zakavkazska	29

4.6 Vývoj písma na české území	29
5. Písma Afriky a Ameriky	30
6. Umělé písemné systémy	31
6.1 Kódované písmo	31
6.2 Současné trendy - emoji	32
7. Didaktické využití	32
Závěr	34
Summary	34
Použitá literatura	35
Seznam příloh	36
Přílohy	37

Úvod

Vznik písma představuje zásadní civilizační mezník a je nejdůležitějším milníkem dělicím prehistorické a historické období vývoje lidské civilizace. Písmo mělo a stále má mnoho funkcí a v průběhu společenského vývoje se v závislosti na jeho potřebách i různým způsobem měnilo a rozvíjelo. Podobně jako řeč představuje písmo základní dorozumivací prostředek, na rozdíl od prosté promluvy ovšem s nespornou výhodou jeho fixace a trvalého uchování. Na rozdíl od řeči, jejíž fixování je v souvislosti s audiozáznamy možné již také, má však fixace myšlenek prostřednictvím písma tradici nesrovnatelně delší, a tak je pro studium písma a písemných systémů k dispozici mnoho zajímavých témat.

Paleografie, nauka o starých písmech a jejich vývoji, je jednou z pomocných věd historických a představuje základní kámen řemesla každého historika. V rámci svého studia jsem alespoň základním poučením v tomto oboru prošel i já a problematika mne zaujala natolik, že jsem se chtěl o písemných systémech dovědět ještě mnohem více. I proto jsem se rozhodl věnovat se této problematice ve své bakalářské práci. Na základě studia dostupné tuzemské i zahraniční odborné literatury se v ní zabývám problematikou písma, konkrétně chronologickým vývojem od předstupňů písma až po písmo současné, dále se také věnuji jednotlivým druhům písma napříč světem.

V úvodu práce se dotknu vědního oboru paleografie, kde rozeberu samotné potřebné nástroje k zaznamenávání písma. Poté se budu zabírat konkrétními příklady předstupňů písma a dále se dostanu k rozboru samotného zrodu písma, tedy k okamžiku, kdy se již písmo stává písmem, a k rozhodování o tom, dokdy a proč ho tak ještě označovat nemůžeme. Pak bude následovat jádro mé práce, a to v podobě prezentování jednotlivých písem světa formou přiblížení struktury písemného systému, jeho vývoje, dešifrování, historických souvislostí a zajímavostí blízkých studovanému tématu. Mým cílem je jednotlivé písemné systémy představovat chronologickým způsobem s tím, že v rámci komplexnosti dám přednost písemným systémům, které jsou si příbuzné a regionálně blízké.

Touto formou jsem zpracoval písma starověkých oblastí Egypta, Mezopotámie a oblasti Blízkého východu, Indie a Číny, dále antického Řecka, Říma, posléze i evropská písma, asijská písma a písma Ameriky či Afriky. Mým dalším cílem je podrobnější přiblížení písma na území současné České republiky. A v neposlední řadě se také věnuji kódování písma, konkrétně ve formě například Morseovy abecedy či Braillova písma. V závěru své práce jsem se pokusil o přiblížení zvolené problematiky studentům a její využití ve výuce. a Snažím se vytyčit a zdůraznit přínosy znalosti této tematiky. Pro bližší přiblížení problematiky využiji doprovodný materiál v podobě názorných obrázků.

Vzhledem k nastíněnému tématu jsem vycházel výhradně z odborné literatury, kterou uvádím v soupisu na konci práce. Tématu jsou přizpůsobeny i metody odborné práce, kdy převažuje metodologie přímého studia informačních zdrojů a metoda induktivní, které jsem doplnil zejména metodou komparativní. Didaktické vyústění závěrů mé práce umožní aplikovat má zjištění v pedagogické praxi při výuce dějepisu a základů společenských věd na základních i středních školách, během společenskovědních seminářů či jako doplňující materiál ke studiu paleografie, případně dalších pomocných věd historických, které se zabývají rovněž písmem (kromě paleografie samotné kupř. kodikologie, diplomatika, epigrafika, genealogie atd.).

1. Písmo a jeho zrození

Na rozdíl od řeči, která dlouho nijak fixována být nemohla, se písmo fixovalo prakticky ihned po jeho vzniku. A možnosti délky jeho uchování závisely především na dvou důležitých prvcích, na kvalitě nosiče písma (psací látka) a potřebách k jeho vlastnímu zaznamenávání (psací potřeby).

K psaní se využívalo bezpočtu materiálů, které sloužily jako nosiče zaznamenaného textu. Můžeme je dělit na dvě základní skupiny, a to na paleografické a přírodní.

Mezi paleografické řadíme papyrus, který byl užíván nejvíce v období starověku, zejména v oblastech Středozemního a Rudého moře. Papyrus byl vyráběn z rostliny šáchoru papírodárného (papyrusového), který hojně roste v deltě Nilu dodnes. Šáchor se nejdříve oloupal na dřev, ta se rozřezala na tenké plátky, které se následně vysycháním lepkavé šťávy spojovaly a vytvořily papyrus. Dalším v pořadí je pergamen, který byl využíván zejména v Evropě v období středověku, avšak jeho vznik sahá již do období starověku, konkrétně 2. století př. n. l. Stalo se tak v maloasijském Pergamonu, díky němuž i dostal své pojmenování. Byl vyráběn ze sušené a vyhlazené zvířecí kůže, která však má jednu nepříjemnou negativní vlastnost, a to takovou, že texty lze poměrně snadno seškrábat a přepsat, čímž vzniká tzv. palimpsest. A poslední paleografickým nosičem písma je papír, který byl ovšem už vynalezen ve starověké Číně již v 1. století př. n. l., jenže do Evropy se dostal až téměř o 1300 let později, v českých zemích se dokonce papírny objevují až v 16. století. Tou nejvýznamnější je bezesporu papírna ve Velkých Losinách, kde se tradice výroby papíru drží dodnes. V prvopočátku Číňané psali na bambusová vlákna, proces výroby takového materiálu byl však časově velice náročný. Později byly na psaní užívány látky z konopí či hedvábí, což bylo pro změnu finančně náročné. Řešení však přišlo zhruba v 1. století př. n. l., kdy byl vynalezen již zmíněný papír. Byl vyráběn z hedvábných a lněných hadrů, které se nechávaly ve vodě a následně se v hmoždíři rozmělnily. Získaný materiál se opět smísil s vodou, až utvořil kaši, která se slisovala a následně se nechala vysoušet a vymandlovat. V závěru se ještě potáhla škrobem, aby bylo zamezeno přílišné savosti.¹

Mezi přírodní látky můžeme zařadit prakticky veškeré další, na které je možné psát, a které mají schopnost záznam určitou dobu uchovat. Krátkým výčtem můžeme konstatovat, že mezi neužívanější řadíme například kámen, dřevo, kosti, vypalovanou hlínu a jiné.

Mezi psací potřeby řadíme samotnou látku, kterou text píšeme, a také nástroj, jenž umožní přenést tuto látku na daný nosič.

Co se týče psací látky, tak v tomto ohledu drží jasný primát inkoust, jenž byl využíván již ve starověké Číně či Egyptu, kdy se jednalo o směs uhelných sazí, vody a gumy. V pozdější době byl využíván inkoust železitoduběnkový, jenž obsahoval extrakt z duběnky, vitriol, arabskou gumu a tekutinu. Tento inkoust nebyl z nejdělnějších. Zaprvé byl jedovatý a zadruhé docházelo k jeho korozi a tím pádem ke zhoršenému uchování záznamů. Dnešní inkoust se skládá z barviv či pigmentů nerozpustných ve vodě.²

Pokud hovoříme o záznamech na přírodní materiál, tak pro ty byly užívány nástroje, které byly schopné právě daný text na daný materiál zaznamenat. Pro příklad k záznamům na kámen se užívaly nástroje na bázi rydla. Při záznamech na paleografické materiály se používaly již specifitější nástroje jako například štětce z chlupů domácích zvířat (podle

¹ KÉKI, Béla. *Az Írás története*. Gondolat, Budapešť 1975. Překlad: Pavla Ziegová. *5000 let písma*. Mladá fronta, Praha 1984. s. 140–141.

² KÉKI, Béla. *Az Írás története*. Gondolat, Budapešť 1975. Překlad: Pavla Ziegová. *5000 let písma*. Mladá fronta, Praha 1984. s. 140–141.

potřeby jemné i ostré), následně brka (drůbeží) a později pera, zejména rákosová (calamus), důležitá k rozvržení písma byla rovněž kružítko. K mazání písma či jeho opravám neopravám sloužily houba, pemza či nožík k vyškrabávání.

Průlomovým vynálezem v oblasti zaznamenávání textu je bezesporu knihtisk. Kolem roku 1000 jistý Pi Šeng vytvořil matici čínských znaků z hlíny, jež byla následně vypálena. Dané znaky se pak namáčely v pryskyřici a obtiskávaly. Tak byl vynalezen knihtisk, který v Evropě rozvinul až o pět století později Hans Guttenberg.³ Na tento vynález navázala hned další průlomová novinka, a to první papírové bankovky, jež Evropa začala užívat až přibližně v 17. století. V dnešní době je k zaznamenávání textu využíváno mechanizovaných prostředků, například v podobě psacích strojů či nástupu počítačů a s nimi spojených tiskáren.

1.1 Předstupně písma

Lidé užívali několik způsobů, jak si něco zaznamenat či sdělit, ještě před vznikem písma pomocí primitivních nástrojů. Některé se nám dochovaly v rámci udržování kulturních tradic, avšak jsou i takové, které se využívají dodnes. Zejména můžeme hovořit o civilizacích třetího světa. Tyto nástroje tedy dělíme na mnemogramy, neboli pomůcky sloužící k zapamatování určitých informací, a na sdělovací nástroje.

Mnemogramy jsou pomůcky sloužící k zapamatování určitých informací. Jednou z těchto pomůcek jsou uzlové značky. Jedná se o upomínající pomůcku, jež zaznamenávala číselné údaje, dle počtu uzlů na šňůrce. Byly užívány ve vícero civilizacích. Číňané používali šňůry z rákosí či cukrové třtiny, Inkové naopak šňůry nazývané kipu, které se dělily podle barev: žlutá značila zlato, bílá stříbro, zelená obilí apod.

Dále můžeme zmínit značky vlastnické. Ty byly užívány k označování dobytka například Evropou a Asií. Jednalo se nejčastěji o primitivní značky zobrazující kruh, kříž, hvězdu a jiné. Symbol se dobytku vypaloval nejčastěji pomocí rozpáleného železa rovnou do kůže či na roh.

Jako poslední příklad mnemogramu můžeme uvést vrubované hůlky. Byly užívány k evidenci zapůjčených věcí. Do obou konců hůlky se vyřezaly zářezy či vroubky značící vypůjčenou věc a její množství. Následně se hůlka rozlomila na dvě půlky, jedna pro věřitele a druhá pro dlužníka. Ke kontrole půjčky stačilo k sobě části jednoduše přiložit. O užívání tohoto nástroje v Evropě máme záznamy ještě z 19. století.⁴

Sdělovací nástroje sloužily k předávání informací mezi osobami. Do této skupiny řadíme sdělovací hole, ty byly užívány ve skandinávských zemích v období vypuknutí války. Poslové s touto holí cestovali končinami své země a ohlašovali, že začíná válka. V Austrálii podobný nástroj sloužil jako potvrzení zdárného předání zprávy od adresáta odesílateli prostřednictvím posla.

Další pomůckou jsou řetězce mušlí, což je dodnes užívaný sdělovací nástroj. Svou funkci plní na území Afriky, konkrétně je užíván populací v okolí oblasti Guinejského zálivu. Tyto řetězce se nazývají aroko. Obsah sdělení lze určit dle umístění a konkrétního počtu mušlí. Pokud chtěl například odesílatel adresátovi vyjádřit přátelství, sestavil aroko se dvěma mušlemi obrácenými otvory k sobě, opačná orientace mušlí by značila naopak

³ KÉKI, Béla. *Az Írás története*. Gondolat, Budapešť 1975. Překlad Pavla Ziegová. *5000 let písma*. Mladá fronta, Praha 1984. s. 58–62.

⁴ KÉKI, Béla. *Az Írás története*. Gondolat, Budapešť 1975. Překlad: Pavla Ziegová. *5000 let písma*. Mladá fronta, Praha 1984. s. 15–16.

nepřátelství. Pokud je užita v aroko pouze jedna mušle, značí to zápornou odpověď. Naopak k vyznání lásky bylo zapotřebí použít mušlí šest. Jedním z dalších, kdo tento sdělovací prostředek kromě obyvatel Afriky užíval, byli Indiáni z oblasti Severní Ameriky, avšak s tím rozdílem, že mušlím dodávali barvu. Bílá například znamenala mír, rudá válku, černá nebezpečí. Dále je také sestavovali do dlouhých pásů, které tvořily různé obrazce.

Za vůbec první dosud známý předstupeň písma je možné považovat jeskynní malby. Tyto pozůstatky z doby kamenné, konkrétně paleolitu, jsou tvořeny zejména motivy zvířat a z menší části i postavami lidí či jinými symboly s člověkem spojenými, například vyobrazení rukou. Význam těchto maleb je stále zahalen tajemstvím. Zda chtěli autor nebo autoři maleb pouze z rozmaru zachytit svět, ve kterém žili, zaznamenat nějakou významnou událost, znázornit náboženský rituál nebo jiné obřady, to je prakticky nemožné zjistit. Co však můžeme s jistotou tvrdit, je, že se jedná o nejstarší dochovanou památku, kterou lze přirovnat k písmu. Paradoxně je nám známa teprve od roku 1879, a to po objevu jeskyně Altamira ve Španělsku. Další obdobné objevy následovaly. Příkladem budiž třeba Lascaux ve Francii, Laas Geel v Somálsku, Serra de Capivara v Brazílii nebo Sulawesi v Indonésii.⁵

1.2 Zrod písma

Většina odborné veřejnosti považuje za počátek písma právě ten okamžik, kdy určitý znak byl označením jazykové jednotky, a to v podobě slova, slabiky či hlásky. V této kapitole se tedy zaměříme na to, jak se obyčejné znaky začaly postupně přeměňovat na písmo.

Právě kresby v útrokách jeskyní lze považovat za předchůdce piktografie. V pozdějších dobách mezolitu se kresby do jisté míry začínají měnit. Nesnaží se již být co nejvěrnější a realistickou kopií svého okolí, nýbrž naopak, začíná se objevovat tendence zjednodušovat kresbu do podoby několika čar a počátkem neolitu vznikají první náznaky standardizovaných symbolů, tzv. piktogramů, jež tvoří základ obrázkového písma. Tyto symboly byly nosičem pouze základních konkrétních objektů, které vyobrazovaly např. skutečnosti, že Slunce je Slunce, zvíře je zvíře a podobně.⁶ Typický relikv obrázkového písma, založeného na piktogramech, pochází ze Severní Ameriky. Tyto piktogramy, jež užívaly indiánské kmeny, připomínají skalní malby z období neolitu. Jedním z nejzachovalejších záznamů tohoto písma jsou tzv. Zimní kroniky, které obsahují události mezi lety 1800 až 1870. Z přiloženého záznamu můžeme například vyčíst záznamy o epidemii neštovic, vysoké hladině vodního toku či zatmění Slunce.

Mezi známé záznamy piktogramů řadíme také dopis sedmi indiánských kmenů Čipevajů. Tento dopis byl adresován kongresu Spojených států amerických. Konkrétně se jednalo o žádost rybářského povolení. Piktogramy znázorňovaly zvířata, jež měla představovat jednotlivé kmeny, ta byla propojena očima a srdci, což mělo symbolizovat vzájemnou shodu mezi kmeny.

Další dochovaný soubor piktogramů pochází z Velikonočního ostrova. Znaky vyryté na dřevěných destičkách kohau rongo-rongo však bohužel zůstanou opředeny tajemstvím. Jejich významem se totiž odborníci začali zabývat v době, kdy již žádní domorodí obyvatelé

⁵ KÉKI, Béla. *Az Írás története*. Gondolat, Budapest 1975. Překlad: Pavla Ziegová. *5000 let písma*. Mladá fronta, Praha 1984. str. 18

⁶ MOJD, Lubor. *Encyklopedie písem světa I.* . Libri, Praha 2005. str. 12-20

na tichomořském ostrově nezůstali. Přibližně se dochovalo 20 dřevěných destiček a na nich celkem 700 znaků.⁷

Dalším stupněm vývoje je ideografie neboli pojmové písmo. Na rozdíl od piktogramu ideogram spojuje a kombinuje jednotlivé znaky k sobě a vytváří tím nový pojem. Pokud piktogram začne být těmito prvky obohacován, mluvíme právě o pojmovém písmu.

Struktura slov má dvě složky, prvním je definovaný význam, druhým pak zvuková stopa. Právě splynutí těchto dvou složek je pro vznik písma klíčové. Tímto znaky již začaly představovat řady hlásek spojených do slabik. U slabičného písma tedy můžeme již bezpochyby hovořit o plnoprávném písmu. Nikoli však u ideogramů a piktogramů z důvodu univerzálnosti těchto znaků, které se nemusely vázat pouze k jednomu jazyku.

Posledním stupněm je písmo hláskové, to je již tvořeno pro všechny fonémy. Jedná se tedy o písma, jejichž základem je abeceda.⁸

2. Kolébka evropské civilizace

2.1 Mezopotámské písmo

Tak, jak považujeme Mezopotámii za kolébkou starověku, můžeme ji nazývat i kolébkou písma, jež bylo v této oblasti známo již na přelomu čtvrtého tisíciletí př. n. l. Za jeho vynálezce jsou považováni starověcí Sumerové. Základem písma byly znaky, jež měly vlastnosti jak piktogramů, čili představovaly konkrétní předměty, tak zároveň ideogramů. Kombinací dvou systémů znaků tedy docházelo ke vzniku nového pojmu. V další fázi se ke znakům začala vázat i zvuková podoba, a tak sumerské písmo dospělo k slabičnému písmu, což Mezopotámii dodává kýžený primát v oblasti písma. Sumerské tzv. klínové písmo následně převzali Akkadové, kteří je pro jejich jazykovou odlišnost upravili. Později se ještě klínové písmo rozštěpilo na babylonské, asyrské a po ovládnutí této oblasti Perskou říší na klínové písmo perské. Z babylonského písma se nám dochoval jeden z nejstarších zákoníků vůbec, a to zákoník panovníka Chammurapiho. Klínové písmo bylo z valné většiny zapisováno na hliněné desky, které se pro trvalejší zachování vypalovaly. K rytí byl využíván nástroj vyrobený z rákosí. Sumerská verze písma byla psána vertikálně. Pozdější klínové písmo již horizontálně, čteno zleva doprava. Postupem času se psané znaky začaly psát ležmo a tím došlo k úplnému odklonu od obrázkového písma.⁹

K rozluštění základního klínového písma přispěli hned dva vědci. Prvním byl německý profesor George Friedrich Grotefend, který však správně rozluštil pouze třináct znaků. Jeho práci dokončil až Henry Creswicke Rawlinson. Roku 1833 byl na území dnešního Íránu u osady Behistún objeven skalní nápis. Rawlinson měl jakožto britský voják možnost vyhotovit kopii tohoto nálezů, jenž se nacházel 120 metrů nad zemí. Nápis byl, stejně jako mnohé předchozí, psán třemi jazyky: babylonsky, persky a elamsky. Z konečného překladu, který vyšel roku 1846, vyplývá, že se jedná o text perského vladaře Dareia I., který oslavuje svá vojenská vítězství.¹⁰

Mezi další významné nálezy klínového písma můžeme řadit sumerský Epos o Gilgamešovi, nejstarší epické literární dílo sahající zhruba do období 2500 let př. n. l. Dochoval se na opisech, které mají stáří přibližně 4000 let. Toto unikátní dílo vypráví příběh

⁷ KÉKI, Béla. *Az Írás története*. Gondolat, Budapešť 1975. Překlad: Pavla Ziegová. *5000 let písma*. Mladá fronta, Praha 1984. str. 25-26.

⁸ MOJD, Lubor. *Encyklopedie písem světa I.*. Libri, Praha 2005. s.

⁹ LOUKOTKA, Čestmír. *Vývoj písma*. Orbis, Praha 1946 s. 22-40.

¹⁰ LOUKOTKA, Čestmír. *Vývoj písma*. Orbis, Praha 1946 s. 22-40.

o správci města Uruk, který se jmenoval Gilgameš. Ten byl znám pro své různé, někdy až násilné jednání vůči obyvatelům města. Nikdo se mu však nebyl schopný postavit, byl fyzicky velmi zdatný. Bohové na popud seslali protivníka Enkidua, který měl silou samotného Gilgameše převyšovat, ale bohužel byl hloupý. Žil se zvířaty do doby, než k němu lidé přivedli dívku, která z něho udělala člověka. Poté dochází na tížený souboj mezi ním a Gilgamešem. Boj skončí nerozhodným stavem a dva protivníci se stanou přáteli. Společně dokážou porazit strážce cedrového lesa obra Chuvava. Do Gilgameše se zamiluje bohyně války Ištar, on však lásku neopětuje. Ištar v záchvatu odmítnutí sešle na lidstvo velkého býka. Hrdinové si i s býkem dokázali poradit, avšak Enkidu část skoleného býka hodí bohyni Ištar k nohám a ta ho za toto počínání usmrtí. Gilgameš svého zesnulého přítele dlouho oplakává a v souvislosti si uvědomí, že je život křehký a rozhodne se najít způsob, jak zajistit věčný život. Po vodě se vydává za nesmrtelným Uta-napištinem, aby zjistil, v čem tkví jeho tajemství. Musí podstoupit zkoušku, kdy nesmí zamhouřit šest dní a sedm nocí oka, avšak neobstojí. Na naléhání však Uta-napištim prozradí své tajemství skrývající se v rostlině na dně oceánu. Gilgameš bez váhání skočí do vody a květinu získá, posléze květinu na pevné zemi odloží a při chvilce nepozornosti mu ji před zraky pozře had. Na konci své cesty náš hrdina dojde k myšlence, že nesmrtelností je odkaz, který střeží hradby města Uruk.

Poměrně zajímavý je případ chetitského klínového písma, jež bylo záměrně vynecháno. Chetitská říše představovala výraznou mocnost v období 16. století př. n. l., kdy soupeřila o moc s Egyptem a Babylonií. Objevení tohoto starověkého národa sahá do počátků 19. století. Na počátku století 20. bylo nalezeno tisíce hliněných tabulek s chetitským klínovým písmem německým archeologem Hugem Wincklerem. Průlomovou a stěžejní roli k rozluštění chetitského písma však sehrál český archeolog Bedřich Hrozný. To se nakonec rodák z Lysé nad Labem a mimo jiné také děkanu Filozofické fakulty Univerzity Karlovy roku 1917 podařilo. Klíčové slovo, které právě Hroznému napomohlo k úplnému rozluštění, bylo slovo Ninda. Toto slovo je právě významově shodné ze sumerského klínového písma. Hrozný tímto činem dokázal, že se jedná o indoevropský jazyk. Avšak Chetitě neužívali pouze klínového písma, ale měli ještě druhý způsob komunikace, který byl pro změnu na bázi hieroglyfů. Tento problém se již Bedřichu Hroznému nepodařilo vyřešit a přičinil se o to až další německý archeolog Helmuth Bossert.

Vrcholem klínového písma se stala oblast dnešního Libanonu. Zde byly na pahorku Ras Šamra, který leží na pomezí hranice se Sýrií, nalezeny základy starověkého města Ugarit, jež bylo součástí starobabylonské říše. Společně s tím byly nalezeny i hliněné tabulky s dosud neznámým typem klínového písma, o jehož rozluštění se zasloužil další z německých vědců Hans Bauer. Jednalo se o systém třiceti klínopisných znaků, jež tvořily čistě hláskové písmo.¹¹

2.2 Egyptské hieroglyfy

Dalším písmem v pořadí jsou egyptské hieroglyfy, které jsou dle dochovaných písemných záznamů zhruba 3000 let staré, a sahají tedy do raně dynastického období. Jedná se o obrázkové písmo, které je již z většiny na úrovni slabičného písma. Dokonce se zde objevují první znaky, které se dají označit za nosiče hlásek. Existovalo velké množství hieroglyfů. Panuje shoda, že šlo celkově o 750 až 800 znaků. Mezi nimi se najdou takové, které

¹¹ KÉKI, Béla. *Az Írás története*. Gondolat, Budapešť 1975. Překlad: Pavla Ziegová. *5000 let písma*. Mladá fronta, Praha 1984. s. 81–82.

vyjadřovaly vlastnosti nebo činnosti, ale i takové, které označují samotné egyptské bohy. Většina objevených záznamů měla však jednu velkou vadu. Dochovaly se na papyrech, a tím pádem byly již nečitelné. Rozhodujícím nálezem potřebným k jejich vyluštění byla věhlasná čedičová Rosettská deska. Ta byla nalezena francouzskými vojáky v deltě Nilu během válečného tažení Napoleona. Hlavní osobností, která pomocí Rosettské desky egyptské písmo rozluštila, nebyl nikdo jiný než Jean-Francois Champollion. Roku 1822 předložil výsledky své dosažené práce archeologické akademii. K rozluštění mu byl velice nápomocný fakt, že na Rosettské desce nalezneme kromě egyptských hieroglyfů a novějšího démotického písma i písmo řecké. Dalším vodítkem mu bylo tvrzení anglického lékaře Thomase Younga, který došel k závěru, že jména egyptských panovníků bývají výrazně odlišena. Většina jmen byla psána v oválech, jež Champollion nazval kartuše. Díky tomuto faktu patřila mezi první rozluštěná jména Kleopatra, Thutmos, Ramses či Ptolemaios. Dalšími významnými nálezy byly také letopisné tabulky nalezené v Sakkaře. Jedná se o menší obdélníkové tabulky vyhotovené většinou ze dřeva, ale také ze slonoviny. Jejich význam byl velice prostý. Sloužily jako upomínající přívěšky k darům. Na těchto tabulkách je většinou vyobrazen faraon v podobě boha Hóra, sokola, za jehož vtělení byli faraoni považováni.¹²

Egyptská starověká písma však nejsou pouze tyto hieroglyfy, jsou doloženy i další dvě varianty. V běžném životě a při obchodování se užívalo vývojově mladší písmo hieratické čili kněžské. Nejedná se o odlišné znaky, ale pouze o zjednodušené hieroglyfy, které byly pro běžnou komunikaci nepraktické. Ještě mladším písmem je pak démotické písmo, tedy lidové, sahající zhruba do 7. století př. n. l. . Jednalo se o zjednodušené hieratické písmo, které mělo až formu těsnopisu. Dále do vývoje egyptského písma zasáhla změna náboženství, zejména díky působení starověkého Řecka. Tradiční staré egyptské náboženství bylo nahrazeno křesťanstvím a následkem toho došlo ke smíšení řecké abecedy s démotickým písmem, což vedlo ke vzniku koptštiny, smíšeného jazyka.

Egyptské písmo bylo nejdříve psáno vertikálně, v pozdějším vývoji horizontálně. Směr čtení je o něco složitější. Oficiálně se znaky čtou zprava doleva, ale byly nalezeny i texty, které jsou psány obráceně. Základní poučka radí řídit se orientací směru znaků zvířat či lidí, kdy je hlava vždy obrácená ve směru písma. Hieroglyfy se zejména rydly vytesávaly do kamene, proto byly také někdy nazývány posvátnými rytí. Na papyrech byly přítomny pouze v Knihách mrtvých, které byly uloženy v hrobce panovníka. Naopak hieratické a démotické písmo se používalo k všednímu psaní na papyrus právě zejména pro svou jednoduchost. Egypťané psali štětečky z vyschlých stvolů sítiny.¹³

2.3. Fénické písmo

Féničané zpočátku používali egyptské hieratické písmo. Na pomezí 14. a 13. století však vytvořili vlastní abecedu. Byla tvořena ze znaků, kdy každý měl svůj slovní význam či pojem. Z konkrétního slova se pak pomocí prvního písmene odvozovaly dané souhlásky, samohlásky fénické písmo postrádá. Psalo se zprava doleva a neužívalo se pro oddělení slov mezer. V pozdějších dobách byly mezi jednotlivá slova umisťovány čárky nebo tečky. Za hlavní pramen fénického písma považujeme náhrobek pocházející z roku 1000 př. n. l.

¹² ŽÁBA, Zbyněk. *Tesáno do kamene, psáno na papyrus*. Svoboda, Praha 1968. s. 33–35.

¹³ KÉKI, Béla. *Az Írás története*. Gondolat, Budapešť 1975. Překlad: Pavla Ziegová. *5000 let písma*. Mladá fronta, Praha 1984. s. 34–41.

Fénické písmo se stalo stěžejním základním kamenem pro vznik písem dalších národů. Příkladem právě takového národa jsou bezesporu Aramejci. Národ Aramejců sídlil přibližně okolo 6. století př. n. l. v severní části Arabského poloostrova. Pro své písmo si Aramejci vybrali právě písmo fénické. Zpočátku abecedu užívali bez významných rozdílů, později se ovšem přeci jen písmo odlišilo, a to tvarově. Ostré hrany písmen byly zaobleny a daly tak vzniknout kurzivní verzi písma. Tato verze se pak kontinuálně opět stala základním vzorem, ze kterého vycházely další národy, jako například Hebrejci, Arabové, ale také i Indové.¹⁴

2.4 Hebrejské písmo

Hebrejci si jako své první doložené písmo osvojili písmo od Féníčanů. Toto kannaánsko-hebrejské písmo je doloženo již z období 10. století př. n. l. v tzv. zemědělském kalendáři z Gezeru. Jedná se o vápencovou desku, na níž jsou vyryté zemědělské úkony v určitých částech roku. Radikální změnu přineslo židovské otroctví neboli zajetí Židů v Babylonii. Během té doby, počátkem 6. století př. n. l., přejali písmo, jež na Blízkém východě drtivě převládalo, tedy již zmíněné aramejské. O dvě století později Hebrejci vyvinuli písmo, které používají dodnes.

Jedná se o kvadrátní židovské písmo. Již název napovídá, že se jedná o písmo s typickým znakem čtverce, jež je součástí každého jednoho písmena. Ani toto písmo se však neobešlo bez úprav. Hlavním nedostatkem bylo neoznačování samohlásek, které stejně jako jiná písmena, která vycházejí z aramejské abecedy, nemají. Avšak pro lidi, kteří nemají hebrejštinu jako svůj mateřský jazyk, to může být při výslovnosti takových textů matoucí. Pro kompenzaci tohoto problému se řešení převzalo ze syrského typu písma, jež k odlišení užívalo teček a čárek. Konečným řešením se stal tzv. tiberiánský úzus, podle města Tiberias. Dle něj se užívalo označení teček nejen nad samohláskou, ale i pod ní. Vzhledem k židovským diasporám vznikaly různé odnože jako španělské, polsko-německé či levantské. Tento rozkol byl však srovnán po druhé světové válce, kdy vznikl nový židovský stát Izrael. Konečný stav činí 22 znaků, stejně jako v aramejské abecedě. Orientace řádků je zprava doleva. Stejně tak platí toto pravidlo při listování hebrejskými knihami.¹⁵

2.5 Arabské písmo

První arabské písmo, jež stejně jako hebrejské vycházelo z aramejské abecedy, se nazývalo nabatejské nebo také jihoarabské. Toto písmo je používáno přibližně od 9. století př. n. l. Nejvýznamnějším dokladem užívání tohoto písma je náhrobní kámen z Nemáry. Zhruba v období 6. století př. n. l. začalo být nahrazováno písmem severoarabským, které bylo rozšířeno o dalších šest znaků pro vyjádření hlásek z arabštiny. Toto písmo se nedlouho poté rozdělilo do dvou. Kúfské písmo, vzhledově masivní a ozdobné, bylo užíváno zejména k opisům koránu. Také se s ním můžeme setkat na mnohých stavbách. Písmu kurzivní se poté, pro svou jednoduchost a nevelkou zdobnost, užívalo k všednějším záležitostem. Podobně jako u hebrejského písma, které rovněž vychází z aramejské abecedy, se musel vyřešit problém s označením samohlásek, pro správnou interpretaci textů Nearabů. Zvolili proto i podobné řešení označení problematických znaků. Pomocí teček umístěných pod dané písmeno.¹⁶

¹⁴ LOUKOTKA, Čestmír. *Vývoj písma*. Orbis, Praha 1946, s. 66–75.

¹⁵ LOUKOTKA, Čestmír. *Vývoj písma*. Orbis, Praha 1946, s. 77–90.

¹⁶ LOUKOTKA, Čestmír. *Vývoj písma*. Orbis, Praha 1946, s. 77–90.

Arabština je díky rozšiřování islamizace po latince a čínštině jedním z nejrozšířenějších písem. Arabské písmo se v současné době využívá zhruba ve dvaceti zemích. Jedná se o země severní Afriky, Arabského poloostrova dále také Afghánistán, Írán, Pákistán, Bhútán či Indie. Díky tomu se v průběhu věků vyvinulo několik typů arabského písma na kontinentální, ale i národní úrovni. Například v Africe se používá tzv. písmo maghribí, jež vychází z kúfského typu. Další odlišení je pak známo především z Íránu nebo Turecka, zde však roku 1928 byla zavedena latinka. Arabské písmo je především známo ve spojení s kaligrafií, tedy zdobným druhem písma. V islámském náboženství je zavrženo zpodobňovat božské postavy či vyobrazovat zvířecí motivy. V důsledku toho využívají ke zdobením vzory složené z rostlinných motivů, tzv. arabesky, anebo právě arabské ozdobné písmo. K tomuto účelu se v dřívějších dobách užívalo kúfské písmo, které však postupem času bylo vytlačeno písmem kurzívním.¹⁷

2.6 Krétské písmo

Ostrov Kréta byl díky své perspektivní poloze již dva tisíce let př. n. l. využíván jako doslova středobod obchodu Středozemního moře. Díky této skutečnosti byla Kréta řadu let v úzké blízkosti s mnoha národnostmi, které měly na její vývoj určitý vliv. Tím hlavním, kdo se zasloužil o odkrytí historie této civilizace, byl anglický archeolog Charles Ewans. Během svých výkopů, které započal již v roce 1899, nenalezl jen základy paláců minulosti, ale také přibližně 2800 vypálených tabulek. Z těchto tabulek bylo patrné, že se nejedná pouze o jedno písmo, ale rovnou o tři jeho podoby. První byla nazvána mínojské hieroglyfy a měla obrázkový vzor. Druhá a třetí měly již odlišný charakter, jednalo se o písma nikoli obrázková, ale lineární. Lineární písmo nebylo psáno souvislými tahy, ale jednotlivými liniemi, podle nichž je odvozen název. Dle toho nabylo svého názvu lineární písmo typu A a lineární písmo typu B. Rozluštění těchto písem bylo ztíženo skutečností, že se nejednalo o dvojjazyčné texty, jako tomu bylo například v případě Champolliona a Rawlinse. Po Ewansovi se o rozšifrování marně snažilo několik dalších badatelů, například Američanka Alice Kober, ale bez úspěchu. Až se na scéně objevil Michael Ventris. Roku 1952 zveřejnil výsledky své práce, kde představuje rozluštěných 88 znaků lineárního písma typu B, které navzdory očekávání byly řeckého původu. V práci, kterou publikoval společně s kolegou Johnem Chadwickem, poukazuje na mnoho nedokonalostí tohoto písma. Staří Kréťané například nerozlišovali písmeno p od f, písmeno k od g a také písmeno l od r. Lineární písmo typu B bylo písmo smíšené, tvořené ze slabik i hlásek.

V tomto písmu se nám nedochovala žádná významná literární díla nebo průlomové záznamy historie. Šlo převážně o seznamy a výkazy, ale našly se i prameny spojené s náboženstvím. Ty dokazují, že již v té době byla uctívána typická řecká božstva. Avšak hlavním bohem nebyl Zeus, ale Poseidón. Co se týče lineárního písma typu A, to zatím zůstává zahaleno tajemstvím. Na rozdíl od písma typu B se dochovalo i na jiných materiálech než na hlíně, ale třeba i na kovových či kamenných předmětech. Lineární písmo typu A je dle názorů odborné veřejnosti o pár set století starší a bylo užíváno výhradně Kréťany, zatímco lineární písmo B bylo užíváno i Mykéňany, což doložily objevy na Peloponésském poloostrově. Michael Ventris, jeden z nejpovolanějších, který měl jistě potenciál si s touto výzvou poradit, bohužel roku 1956 zemřel při autonehodě.¹⁸

¹⁷ KÉKI, Béla. *Az Írás története*. Gondolat, Budapest 1975. Překlad: Pavla Ziegová. *5000 let písma*. Mladá fronta, Praha 1984. s. 93–94.

¹⁸ LOUKOTKA, Čestmír. *Vývoj písma*. Orbis, Praha 1946, s. 100–109.

2.7 Řecké písmo

Původ řeckého písma je mimo jiné popsán ve známé řecké legendě o sourozencích Európě a Kadmosovi. Európa byla unesena Diem právě na území Řecka a bratr Kadmos se ji vydal hledat. Právě Kadmos je údajným zakladatelem Théb a prostředníkem, který do Řecka přenesl fénickou abecedu. Právě původ řeckého písma je nesporný už svou podobností názvů konkrétních písmen. Nejlepším příkladem jsou počáteční písmena obou abeced, fénické alef je řecká alfa, fénické béth je řecká beta, fénické gimel je řecká gama, a tak bychom mohli pokračovat. V čem se naopak tyto abecedy rozcházejí, je význam těchto písmen. Písmena Féničanů význam mají, zatímco Řekové jej postrádají. Dalšími nezvratnými důkazy je tvar písmen, pořadí samotné abecedy nebo orientace řádkování zprava doleva. V raných počátcích, tedy zhruba od datace vzniku řeckého písma kolem 8. století př. n. l., se písmo řecké a fénické tvarově vůbec nelišilo. K diferenciaci dochází až později. Postupem času se také mění směr čtení textu. První takové texty byly psány tzv. způsobem bustrofedon, což je v překladu oslí orání, kdy je text v první řádce psán zprava doleva, ale v druhé zleva doprava. Tento přerod je datován zhruba do období 7. století př. n. l. Řecké písmo muselo však přijít ještě s výraznější obměnou než pouze s estetickou, protože jako mnoho dalších jazyků na světě užívá řečtina, na rozdíl od féničtiny, samohlásek. Samohláska A byla vytvořena z alefu, E z héthu, O z ajin, I z joty a U z písmena waw. Pro samohlásku dlouhého Ó bylo zavedeno písmeno omega. Dále byla vytvořena písmena pro další tři souhlásky, a to pí pro PH, chí pro KH a psí pro souhlásku PS. Takto byla utvořena původní řecká abeceda, jež čítala 26 písmen. Dnešní řecká abeceda je však ještě ochuzena o písmena koppa a diggama. V průběhu vývoje řeckého státu se však objevovaly různorodé varianty grafického zápisu písma. Mezi takové můžeme řadit íónskou, tedy variantu východní, a dórskou, západní. Zánik těchto a dalších variant, jež pouze rozštěpovaly jednotu řecké písemné kultury, přišel v 5. století př. n. l., kdy nakonec zvítězila íónská varianta. Mimo jiné jednou z mnoha dalších variant je i eubojská. Ta se stala základem abecedy etruské, která později pro změnu posloužila jako základ latinského písma. V pozdějších letech, kdy se začalo více užívat papýru, dochází k zaoblení jednotlivých písmen. Při rytí písmen do kamene byly pochopitelně efektivnější originální ostré tvary. Řecká písmena jako jedny z mála nemají svou minuskulní podobu. Řecké písmo bylo mimo jiné užíváno v Římě či v Egyptě za vlády Ptolemaiovců. Poměrně velkou gramotnost antického Řecka dokládají ostrakony. Tyto hliněné střepy byly užívány k hlasování zhruba šesti tisíc athénských občanů. Ti na daný ostrakon napsali jméno člověka, který měl být považován za hrozbu. Nešťastník s nejvyšším počtem hlasů byl následně odsouzen k vyhnanství. Toto střepinové hlasování je pak všeobecně známo pod pojmem ostrakismus a důkazem znalosti řeckého písma poměrně velkým počtem obyvatel.

Řecká abeceda byla první, která splňovala proporce plně hláskového písma. Vznik řeckého písma se stal pilířem dokladů vzdělanosti a pokrokovosti antického Řecka. Díky tomu máme záznamy o moudrosti řeckých filozofů v podobě Sokrata, Aristotela nebo Platóna či vědeckých kapacit jako Archiméda, Ptolemaia, Hippokratés, Pytagora a dalších. V neposlední řadě stojí za to se zmínit o géních tehdejší doby, kteří maximálně využili potenciálu písemného projevu k tvorbě literárních děl, jako byli například Sofokles, Aischylos, Eurípidés a další. Řecké písmo se také společně s tím hebrejským stalo jedním z hlavních nositelů písma Svatého, a to zejména Nového zákona.¹⁹

¹⁹ LOUKOTKA, Čestmír. *Vývoj písma*. Orbis, Praha 1946, s. 110–118.

Mezi nejvýznamnější dílo již zmiňovaného Sofokla můžeme zařadit tragédii Král Oidipus, vyprávějící příběh o osudu královské rodiny. Králi Laiovi a královně Lokasté se ještě před samotným narozením jejich dítěte dostane věštby. Z jejího znění vyplývá, že ještě nenarozený syn, zavraždí svého otce a poté si vezme za ženu vlastní matku. Po porodu tedy král svěří svého syna otrokovi, který mu má pořezat obě nohy a ponechat ho v lese. Otok však na tento počín nemá dost sil a Oidipus se dostane ke králi Polybovi. Jednoho dne Oidipus vyrazí do delfské věštírny, kde se o věštbě dozví. V domnění, že opouští své pravé rodiče se vydá zpět domů. Cestou nešťastnou náhodou zavraždí svého otce. Poté vyřeší záhadu Sfingy, která město Thébý sužuje a usedne na trůn po boku se svou matkou, čímž plně naplnil věštbu. Město poté začne sužovat morová rána. Oidipovi se dostane věštby, že mor ve městě zůstane do doby, dokud zde bude přítomen vrah krále Laia. Zdrucující skutečnost svého původu se dozví skrze pastýře, jenž mu přinesl zprávu o smrti krále Polyba. Následně se Lokasté oběsí a sám Oidipus se oslepí jejími spony ze šatů, aby neviděl následky věštby, poté se rozloučí se svými dětmi a odchází z Théb.

2.8 Latinské písmo

Původ jednoho z nejpoužívanějších písem světa sahá zhruba do 7. století př. n. l. Jednalo se převážně o převzatou etruskou abecedu, avšak muselo dojít k menším úpravám. Etruská výslovnost nerozlišovala znělé a neznělé souhlásky B a P, D a T. Z toho důvodu vynechali Etruskové řecká písmena beta a delta. Římané však tyto souhlásky rozlišovali, a tak je do své abecedy navrátili. K tomu také, opět z řecké abecedy, přidali písmena O a X. Dále musela být vyřešena problematika s písmenem C, které Etruskové četli jako G a K. Římané rozhodli, že písmeno C se bude vyslovovat pouze jako K, a pro odlišení vytvořili samostatné písmeno G. V dobách středověku byla vyřešena problematika dvojí hláskové podoby písmene I, které se zároveň četlo jako J, a písmene V, které se zároveň četlo jako U. Tento problém byl vyřešen vytvořením samostatných písmen J a U.

Základy latinky zůstaly až dodnes takřka stejné. Co se naopak lišilo, byl zápis a estetická stránka písma. Prvním významným typem z mnoha je římská kapitula, jež se zachovala na mnohých stavbách starověkého Říma, konkrétně na náhrobcích, podstavcích soch, ale také na veřejných budovách. Jedná se o verzální písemný zápis, ve kterém jsou všechna písmena stejné velikosti a slova od sebe nejsou oddělena žádnou mezerou, což v průběhu 3. století př. n. l. bylo řešeno značkami, většinou v podobě teček, zhruba uprostřed zápisové linie. Co se týče všednější písemné komunikace na papyrus či jiný materiál, užívali písaři kurzívy. Okolo 2. století se objevuje nová forma, a to unciála, užívaní stále výhradně velkými písmeny, která jsou zaobleného tvaru. Ve 4. století datujeme první náznaky polounciály, jež se odlišovala vybíhajícími čarami z písmen nad nebo pod řádkem. Za nejvýznamnější nejen literární autory v období římského rozpuku můžeme označit Senecu, Cicera či Juliuse Caesara a jeho Zápisky o válce galské, které jak už název napovídá nesou svědectví římského válečného tažení.

Velký zlom nastal za období vlády franckého krále Karla Velikého, jenž byl znám svou pokrokovostí, kterou se snažil rozvíjet i vzdělanost. Příčinění právě tohoto panovníka dalo vzniknout prvnímu písmu, jež užívalo malá písmena. Od této skutečnosti je odvozen i název, tedy karolínská minuskula. Rozmach latinky je pak spojován zejména s šířením křesťanství.

V dalším vývoji se značně projevuje vliv gotiky. Typickým znakem je lámání dosud zaoblených tvarů. Důsledkem popularizace psaní se postupně vyvíjí další praktičtější forma

písmena pro zapisovatele, kurzivní. Dodává textu sklon a písmena již nejsou oddělena, ale spojena. Jakousi alternativou těchto dvou forem zápisu latinky byla poté polokurzíva. Na konci středověku dochází k rozkolu na dva proudy, konkrétně na humanistický a novogotický. Novogotické písmo dalo za vznik kurzivě zvané kurent, polokurzivnímu písmu kanzlei a lomenému písmu švabach, které bylo následně nahrazeno frakturou. Avšak novogotické písmo bylo postupem času pohlcováno právě humanistickým. Jednou z posledních zemí, která novogotické písmo užívala, bylo Německo, které se ho však roku 1941 vzdalo na popud říšského kancléře Adolfa Hitlera. Údajným důvodem měla být skutečnost, že písmo mělo židovský původ, což vzhledem k antisemitským náladám v Německu v průběhu 30. a 40. let 20. století nebylo přípustné.

V dnešní době je latinka nejpoužívanějším písmem světa. Navzdory skutečnosti, že ji užívá velké množství národů, udržuje si svou homogenitu. Takřka v každé jazykově odlišné kultuře nalezneme speciální písmena či ligatury, které jsou používány jen na těchto územích díky jejich jazykové unikátnosti. Může se jednat o písmena s přidanou diakritikou či písmena unikátní. Například čeština je známým svým písmenem O.²⁰

3. Orient

3.1 Indické písmo

První dochované pozůstatky, jež se dají považovat za písmo, jsou pečetidla a jejich otisky. Byly nalezeny na území staroindických měst Harrappa a Mohendžodáro, ale jejich výskyt se táhne od pohoří Hindúkuš až po horní tok řeky Gangy. Pečetidla byla vyrobena z mastku a dochovala se v různých tvarech. Většinou bývají čtvercové a obdélníkové, avšak nejsou výjimkou ani takové, které mají tvar válečku. Nejčastějším vzorem jsou zvířecí siluety, dále rostlinné motivy či vyobrazení člověka. Celkově indické písmo obsahuje zhruba okolo čtyř stovek znaků. Způsob, jak z těchto artefaktů cokoli vyčíst, je však dodnes neznámý. O jeho rozluštění se neúspěšně pokoušel i český badatel Bedřich Hrozný, který se domníval, že je tu jistá podobnost s chetitskými hieroglyfy. Tato skutečnost však nebyla nikdy prokázána a obsah písma stále zůstává zahalen tajemstvím.²¹

S postupnou kolonizací Árijů přichází také první skutečná písmena. První prameny pocházejí z 3. století př. n. l. Jedná se o tzv. Ašókovy vytesané nápisy příkazů či buddhistických frází do skal a kamenných sloupců, jelikož Ašóka byl velkým stoupencem buddhismu. K zaznamenávání těchto nápisů byly užívány dva typy písma. Kharóšthí, používané spíše ve vysokohorských oblastech severozápadu, a bráhmí, které bylo četnější. Kharóšthí znamená oslí ret. Písmo tento název získalo pro svůj zkřivený vzhled. Vycházelo z aramejského písma, což dokládá hned 18 souhláskových znaků, které si jsou podobné, jak vzhledově, tak i zvukově. Toto písmo však bylo vytlačováno písmem, která byla právě založena na systému bráhmí. Písmo bráhmí je slabičné a psalo se zleva doprava. Obsahuje pět základních znaků pro samohlásky a 32 znaků pro souhlásky. Souhláskový znak vždy obsahuje A, pokud chceme vyjádřit spojitost se samohláskou, musíme použít zvláštní přídatné znaky. Jestli má však bráhmí spojitost s protoindickým písmem nebo je inspirováno západem, to jasné není. Jako nejpravděpodobnější se jeví spojitost s fénickou, případně aramejskou abecedou, stejně jako u kharóšthí. Znalost těchto písem však nebyla

²⁰ MOJDL, Lubor. *Encyklopedie písem světa I.* . Libri, Praha 2005, s. 109–133.

²¹ KÉKI, Béla. *Az Írás története.* Gondolat, Budapešť 1975. Překlad: Pavla Ziegová. *5000 let písma.* Mladá fronta, Praha 1984. HLAVÁČEK, s. 71–79.

předávána, takže když byly Ašókovy nápisy během 14. století objeveny, nežil již nikdo, kdo by v nich mohl číst. Rozklíčovat tento rébus se podařilo Angličanovi Jamesu Prinsepoovi, nadanému laikovi, zaměstnanci kalkatské mincovny, a to teprve roku 1837. Na velkém území se však postupem let začaly projevovat místní odlišnosti, což vedlo až k vytvoření odvětví. Na palmových listech se například dochovalo kušánské bráhmí ze severní oblasti Indie. Jedná se o předstupeň písma guptovského. Právě to se stalo základem mátry, souvislé vodorovné čáry spojující znaky, jež tvoří slovo, typického fragmentu dnešního indického písma. Další místní typy bráhmí se liší vesměs menšími odlišnostmi ve způsobu řazení znaků nebo odlišným tvarem mátry či samotného písma. Některá byla více zakulacená, jiná více zkosená. Skrze všechny tyto odlišnosti byl zachován základní princip originálního bráhmí. Ve 13. století se objevovaly první tendence k jednotnému písmu a jeho standardizaci. Této úlohy se nakonec ujala převažující varianta původně z východní Indie, dévanágarí. Další dodnes používaná písma, která vychází z brahmí, jsou například gurmukhí, užívané zejména Sikhy nebo písmo bengálské či gudžarátské.²²

Mezi nejvýznamnější literární památku tohoto písma patří dílo Mahábhárata, jež je považováno za nejdelší báseň na světě, a jejíž součástí je i věhlasná Bhagavadgíta neboli Píseň Vznešeného. Samotná Mahábhárata vypráví příběh dvou nesmiřitelných rodů Panduovců a Kuruovců. Panduovci se měli stát následníky trůnu, avšak po převratu zosnovaném právě Kuruovci se museli uchýlit do lesů. Zde po svádění bojů vytvoří novou říši, která má pouze krátké trvání, jelikož nejstarší člen rodiny totiž nově nabyté území prohraje v kostkách, a to s nikým jiným než s Kuruovci. Třináct let musí následně strávit mezi prostým lidem, pak jim má být říše navracena, což však nebylo dodrženo, a to dá příčinu ke vzniku konfliktu. Panduovci s pomocí Krišny, jenž je vtělením boha Višnu, přemohou nepřítele, kterému zbydou pouze tři členové vojska. Ti v noci přepadnou vojsko Panduovců a navzdory početní nevýhodě se jim podaří zvítězit, avšak samotný rod přežije. Následuje tragický sled událostí v podobě smrti krále Dhritaráštry při lesním požáru a smrti Krišny. Po těchto peripetiích se Panduovci rozhodnou k životu poustevníků v Himalájských horách, kde následně zahynou. Dalším věhlasným literárním dílem je Rámájana vyprávějící příběh o princovi Rámovi. Králi Dašarathovi se po vleklých problémech narodilo pět synů. Ráma byl zvolen jako nástupce trůnu, avšak král byl jednou ze svých manželek donucen poslat ho na 14 let do vyhnanství a ustanovit králem jejího syna Bharata. Společně s ním do vyhnanství odchází také jeho bratr Lakšama a žena Síta, jejíž ruku získal poté, co dokázal napnout Šivův luk. Ráma a Lakšama proti sobě popudí démona Rávanu a ten jednoho dne unese Sítu. Bratři se vydají za králem opic Sugrívou, který jim za jejich pomoc poskytne opice v čele s Hanumanem, aby jim Sítu pomohli najít. Následně se strhne bitva, Ráma i jeho bratr padnou, avšak díky Hanumanově pomoci opět povstanou a v další bitvě demony porazí. Po osvobození Ráma odmítá Sítu přijmout, jelikož strávila s démonem příliš času. Síta prokázala svou čistotu poté, co vkročila do ohně, bylo jí odpuštěno. Následně svou čistotu prokázala znovu, a to když ji přijala Matka země, poté se s ní Ráma setká až po své smrti.

²² LOUKOTKA, Čestmír. *Vývoj písma*. Orbis, Praha 1946, s. 132–147.

3.2 Čínské znaky a jejich odkaz

Prvním dokladem čínského písma jsou zvířecí tzv. věšebné kosti z období 18. století př. n. l., na kterých se právě dochovaly nejstarší záznamy čínského písma. Tyto pozůstatky, které se nedochovaly pouze na kostech jelenů, ale třeba i na želvích krunýřích, poskytují důkladné informace o struktuře čínského lidu. Toto písmo bylo, jako většina ostatních, zpočátku pouze v charakteru piktogramů. Čím se však čínské písmo liší, je právě další vývoj. Není náhoda, že čínské písmo má přibližně něco přes 60 tisíc znaků. Zdůvodnění je nutné hledat ve specifikaci starého čínského jazyka. Ten fungoval bez skloňování i časování a naprostá většina slov byla jednoslabičná, proto se čínské písmo rozvinulo do písma slabičného, ale nikoli už do ryze hláskového. Kvůli tomu, že neexistuje neomezené množství slabik, musela mít jedna a ta stejná zvuková podoba více významů, které se od sebe potřebovaly odlišit. Tento princip je základní příčinou nadměrného počtu těchto znaků. V mluveném projevu se tato jednoslabičná slova odlišovala pomocí intonace. Například slabika ma má pro představu hned sedm významů. Dle toho, jak hlubokou, nízkou či znělou výslovnost slovu dáme, určíme, zda máme na mysli matku, konopí, koně či chceme vyjádřit sloveso nadávat. Avšak stále nemáme vyhráno, pokud vyslovíme slabiku ma v intonaci, která určuje, že máme na mysli slovo kůň, jsou zde hned tři další slova, s kterými ho můžeme zaměnit, a to mravenec, číslo nebo morfium. Velké množství čínských znaků bylo bezesporu jedním z důvodů negramotnosti takřka 90 % obyvatel Číny během období druhé světové války. V dnešní době je velkou výhodou skutečnost, že se valná většina znaků již nepoužívá. Když si třeba čínský obyvatel chce přečíst denní tisk, je předpoklad, že musí ovládat kolem tří tisíc znaků, aby všemu bez problému porozuměl. Číňané k psaní používali štětce ze srsti zvířat, nejčastěji zajíců. Texty v dnešní čínštině jsou psány zleva doprava, avšak v prvopočátcích se psalo vertikálně do jednotlivých sloupců, které se řadily zprava doleva.²³

Za největší literární památky tohoto písma můžeme řadit básně od světoznámého autora Li Pa.

Starověká Čína je více než proslulá svým civilizačním přínosem. Můžeme jmenovat široké spektrum vynálezů od keramiky přes střelný prach, hodiny či papír, papírové peníze a tisk. Pozoruhodný je právě výrazný předstih před ostatními civilizacemi, které v některých případech dané vynálezy objevily či "vynalezly" dokonce i o tisíc let později.

Čínské znaky se staly základem pro mnoho dalších dodnes používaných písem. Zhruba od přelomu letopočtu užívali převzaté čínské znaky Korejci. V roce 1443 však přišla vládnoucí dynastie s reformou a zavedla nově vytvořené korejské hláskové písmo hangul. Typickým rysem tohoto písma je skládání jednotlivých písmen do tvaru čtyřúhelníku, jenž vytváří potřebnou slabiku. Dnešní korejská abeceda obsahuje 40 znaků.²⁴

Stejně jako v Koreji převzali i Vietnamci zprvu čínské znaky. Zhruba ve 14. století však nastává opět zlom, nedochází však k úplnému odklonu. Převzatá čínská slova se zapisovala stále čínskými znaky, ale slova domácí byla tvořena podobně znějícími čínskými znaky nebo znaky novými, které splynuly z několika čínských znaků. Výraznější změna přichází až v 17. století společně s kolonialisty, a to po vzoru latinky. Od té doby má vietnamská abeceda 29 znaků. Ve vietnamštině nerozlišujeme víceslabičná a jednoslabičná

²³ LOUKOTKA, Čestmír. *Vývoj písma*. Orbis, Praha 1946, s. 164–173.

²⁴ VOCHALA, Jaromír. PUCEK, Vladimír. NOVÁK, Miroslav. *Úvod do čínského, japonského a korejského písma I. Vznik a vývoj*. Státní pedagogické nakladatelství, Praha 1978, s. 9–59.

slava, jelikož se píše každá slabika zvlášť. V jazyce se využívají tóny k odlišení významu slova, které jsou zapisovány pomocí diakritických znamének nad nebo pod samohlásky.²⁵

Mezi Čínou a Japonskem jsou již od 4. století doloženy úzké styky, takže převzetí čínských znaků bylo logickým a přirozeným krokem. Avšak na přelomu 8. a 9. století Japonci dospěli ke zjednodušené variantě, již nazývají hiragana. Koncem 11. století však vznikla další verze japonského písma katakana. Opět se jednalo o odvození z čínských znaků. Hiragana i katakana jsou shodně tvořeny 71 znaky, avšak souhlásek je pouze pět. Jsou zde také diakritická znaménka nigori a maru. Nigori jsou v přepisu dvě čárky, které neznělé souhlásky mění na znělé (například ka na ga nebo ta na da). Maru je v přepisu kroužek, který se objevuje pouze ve spojitosti se souhláskou h, kterou při použití tohoto znaménka čteme jako p. Současný systém japonského písma je založen na třech pilířích, jež tvoří právě hiragana, katakana a písmo kandži, což je soubor 25 tisíc originálních čínských znaků. Zajímavostí je, že se Japonci tyto znaky ve valné většině učí zapamatovat pomocí mnemotechnické básničky tzv. Irohy. Mezi nejvýznamnější japonskými spisovateli můžeme vypíchnout ikonu japonské poezie Macuu Báša, jenž žil v 17. století. Jedná se o věhlasného básníka, kterému je připisováno zrození lyrického útvaru Haiku. Haiku je báseň tvořena striktním počtem slabik ve verši, konkrétně se drží vzorce 7-5-7. Tedy sedmi slabik v prvním verši, pět v druhém a opět sedm v třetím.²⁶

4. Národní písma

4.1 Germánské runové písmo

Runová abeceda pochází ze severní části Evropy, nejvíce byla používána v oblasti Skandinávie, ale také byla hojně využívána v oblasti dnešní severní části Německa a v Anglii. Tento velice věhlasný druh písma je opředen bezpočtem nejasností. Pro nás tou nejdůležitější je spor o původ samotných run. V dřívějších studiích bylo mnoho badatelů toho názoru, že je základ runové abecedy odvozen z latinky. Tato tvrzení však byla vyvrácena. Podobně skončily i názory, že je runové písmo čistě germánským vynálezem. V dnešní době se zrak upíná na oblast Středozevního moře. Nejvíce je zastáváno tvrzení, že runy vycházejí z písma etruského či přesněji písma venetského. Venetské písmo je jedním z mnoha severoitalských písem, která vycházejí z etruské abecedy. Vzhledem k historicky zeměpisné poloze této říše, která se nacházela na hranici dotyku právě s Germány, se jeví toto tvrzení jako velice pravděpodobné. Dále se však také objevují názory, které se kloní spíše k variantě inspirace písmem řeckým. Po příklonu Durynků, Heesů a dalších germánských kmenů ke křesťanské víře dochází na území zejména dnešního Německa během 8. století i k přechodu z run na latinské písmo. Ještě v témže století následoval stejný proces i v oblasti dnešní Anglie. Skandinávie však runové abecedě zůstala věrná až do 13. století. V některých oblastech dnešního Švédska se dokonce runový písemný systém udržel do 19. století, jednalo se však pouze o naprosté výjimky vycházející spíše z tradice než z aktivního užívání v běžném životě. V těchto případech se runy užívaly zejména na náhrobních kamenech, památnících, ale také na pergamenových rukopisech či na předmětech zhotovených z kovu.

Runová abeceda je známá pod názvem futhark, jež byl odvozen od prvních šesti

²⁵ KÉKI, Béla. *Az Írás története*. Gondolat, Budapešť 1975. Překlad: Pavla Ziegová. *5000 let písma*. Mladá fronta, Praha 1984. s. 65–66.

²⁶ VOCHALA, Jaromír. PUCEK, Vladimír. NOVÁK, Miroslav. *Úvod do čínského, japonského a korejského písma I. Vznik a vývoj*. Státní pedagogické nakladatelství, Praha 1978, s. 9–59.

písmen abecedy, a její původ sahá zhruba do 2. století př. n. l. Známe celkem tři typy futharku. Původní takzvaný starší futhark, nazývaný též germánský futhark, čítal 24 run. O několik století mladší runová abeceda byl anglosaský futhark, který byl používán zejména v oblasti dnešní Anglie, a který se od staršího drobně liší. Kromě odlišností byl tento futhark bohatší o pět nových run. Chronologicky nejmladší futhark, takzvaný vikinský, byl zjednodušený z původního germánského, a i tím měl v důsledku pouhých 16 písmen.

Nejpoužívanějším povrchem k zaznamenávání run bylo pravděpodobně dřevo a kámen. Argumentem, proč byly využívány právě tyto materiály, je samotný vzhled jednotlivých znaků, které jsou více či méně ostré či hranaté a nikoli oválné. Tudíž jejich design byl navržen právě proto, aby se co nejsnadněji formou vyřezávaly do dřevěného materiálu či vytesávaly do kamene. Dalším argumentem je i to, že se takových památek dochovalo velké množství, zatímco listinných pramenů jen málo. Směr psaní v raných nápisech byl proměnlivý, ale v pozdějších nápisech byla tendence psát zleva doprava.

Runy, na rozdíl od ostatních písem světa hláskového typu, jsou nositelem nejen písmen a textu, ale i hlubších významů. Zejména když se na určitých objektech setkáme s jedním osamoceným písmenem runové abecedy, můžeme tvrdit, že se jedná spíše než o písmeno o symbol. Jednotlivé runy nesou několik významů a symbolizují určité pojmy, které jsou spojeny s vlastnostmi či úkony, které mohou být jak pozitivního, tak negativního charakteru. Některé runy jsou symbolem konkrétních bohů nebo jsou s nimi nepřímo spojovány.²⁷

Pro unikátnost písmen často užívaných jednotlivě je užitečné znát jejich rozšířený výklad z hlediska symboliky. Mezi původní znaky staršího futharku řadíme:

ƒ

Název runy je fehu, jež v překladu znamená dobytek. Je spojována s majetkem, jelikož v té době germánské kmeny sice nepoužívaly peníze, ale jedním z měřítek bohatství bylo právě množství dobytka. Dále tato runa symbolizovala tvrdou práci a energii. Runa má vztah k Freyovi a Freye. Tuto runu vyslovujeme jako písmeno F.

ᚱ

Název runy je uruz a v překladu znamená pratur. Má být především symbolem velké síly, vytrvalosti a rychlosti. Tato runa je mimo jiné zasvěcena bohu Thórovi, který je především známý jako bůh hromu a nebe. Je vyobrazován jako statný muž třímající své kladivo nesoucí název mjöllni. Jedná se o syna Ódina, jenž stojí na samotném vrcholu germánských bohů. Tuto runu čteme jako písmeno U.

þ

Název runy je thurisaz, což v překladu znamená trn. Jedná se o první z řady negativních run. Je znakem nejen blížícího se chaosu nebo konfliktu, ale také démonů. V kontextu symbolizuje nepříznivé počasí. Runa má vztah k trollům a k Thorovu kladivu mjöllniru. Tuto runu čteme jako písmena TH.

²⁷ MOJDL, Lubor. *Encyklopedie písem světa I.* . Libri, Praha 2005, s. 62–69.

ᚱ

Název runy je ansuz, což v překladu znamená bůh. Nejčastěji je spojována s Ódinem, který je znám jako nejvýznamnější z germánského božstva. Narodil se obrovi Borovi a obryni Bestle. Symbolizuje božskou sílu a je spojován s moudrostí. Tuto runu čteme jako písmeno A.

ᚲ

Název runy je raido a v doslovném překladu znamená pohyb či cestu. Runa má opět vztah k Thórovi. Tuto runu čteme jako písmeno R.

<

Název runy je kaunaz, což v překladu znamená oheň. Symbolizuje uzdravení nebo náhlé osvícení při řešení složitých situací. Tuto runu čteme jako písmeno K.

ᚷ

Název runy je gebo, což v překladu znamená dar. Symbolizuje vytvoření pout napříč společností, a to zejména v rámci kontrastu chudých a bohatých. Jedná se o pozitivní runu. Tuto runu čteme jako písmeno G.

ᚰ

Název runy je wunjo, což v překladu znamená štěstí. Symbolizuje štěstí například ve formě přátelství, radostné životní etapy či úspěchu a následné slávy. Runa má vazby k bohu Ullovi, jež je ztělesněný pojem této runy. Tuto runu čteme jako písmeno W.

ᚳ

Název runy je naudiz, což v překladu znamená nouze. Skrývá však v sobě vůli k překonání překážek a potíží. Doporučuje raději vyčkávat, než se po hlavě vrhat do riskantního činu. Tuto runu čteme jako písmeno N.

|

Název runy je isaz, což v překladu znamená led. Jedná se o runu charakterizující bezvýhodnou situaci či negativní vztahy. Tuto runu čteme jako písmeno I.

ᚱ

Název runy je haglaz, což v překladu znamená krupobití. Charakterizuje náhlé, velké životní změny zpravidla k horšímu. Může také symbolizovat nepřízeň počasí či válčení. Tuto runu čteme jako písmeno H.

Název runy je jera, což v překladu znamená rok či oslava. Symbolika je spojována převážně s plodností, úrodou, žněmi a prosperitou. Je však také interpretována se střídáním ročních období a s očekáváním. Runa má vztah k zimnímu slunovratu. Tuto runu čteme jako písmeno J.

Název runy je eihwaz, což v překladu znamená tis, jenž byl považován za posvátný strom. Pro svou velkou hojnost zejména na hřbitovech, je vykládána jako symbol vzkříšení. Runa má vztah k Ullovi. Tuto runu čteme jako písmeno Y.

Název runy je pertho, což v překladu znamená ženské lůno. V tomto případě je význam poměrně sporný, asi nejpravděpodobnější se jeví symbolika ženské plodnosti, ale často je tato runa spojována také s bytím či tancem. Tuto runu čteme jako písmeno P.

Název runy je algiz, což v překladu znamená ochrana. Často byla pro svůj význam využívána jako amulet. Tuto runu čteme jako písmeno Z.

Název runy je sowulo, což v překladu znamená slunce či vítězství. Jedná se o symbol vyzdvihující zdroj světla, tepla a pozitivní síly. Tuto runu čteme jako písmeno S.

Název runy je teiwaz, což v překladu odpovídá jednomu ze jmen boha Týra. Je charakterizována jako symbol vztahující se k vítězství v boji, spravedlnosti a čestného jednání. Pro tyto interpretace se opět hojně používala jako amulet či na náhrobních kamenech. Týr je božským ztělesněním této symboliky. Tuto runu čteme jako písmeno T.

Název runy je berkana, což v překladu znamená bříza, další z posvátných stromů, jenž byl nejčastěji spojován s rituály vítajícími jaro. Runa je často spojována s pojmy jako počátek, očista či zrození, a tím také novým potomstvem. Runa má vztah k bohyni Idunn. Tuto runu čteme jako písmeno B.

M

Název runy je ehwaz, což v překladu znamená oř či přátelství. Kůň byl považován za posvátné zvíře. Jedním z nejvýznamnějších byl osminohý oř boha Ódina zvaný Sleipnir. Tuto runu čteme jako písmeno E.

M

Název runy je mannaz, což v překladu znamená člověk. Symbolizuje také člověka jako součást společnosti, a tudíž evokuje i spolupráci a jednotu. Tuto runu čteme jako písmeno M.

l

Název runy je laguz, což v překladu znamená voda. Interpretace je vykládána jako plynulost a proměnlivost. Runa má vztah k bohu Njördovi. Tuto runu čteme jako písmeno L.

◇

Název runy je inguz, což v překladu odpovídá jednomu ze jmen boha Freye. Symbolika je charakterizována jako mužská plodnost čili se jedná protichůdnou runu k runě Pertho. Tuto runu čteme jako písmeno N.

⚡

Název runy je othila, což v překladu znamená domov. Rozšířený význam se vztahuje i k dědičnosti a úctě k předkům. Tuto runu čteme jako písmeno O.

M

Název runy je dagaz, což v překladu znamená den. Runa má vztah k letnímu slunovratu. Tuto runu čteme jako písmeno D.

Jak je všeobecně známo, futhark byl zneužit k propagandě ideologie nacismu v období před druhou světovou válkou a během ní, především na území Německa. K tomu, proč byla právě vybrána symbolika run, existuje hned několik vysvětlení. Svým germánským původem se runy náramně hodily pro podporu myšlenky nadřazenosti árijské rasy, kterou se zejména nacistické Německo snažilo vehementně prosazovat. Dalším důvodem jejich použití byla funkce jakési honosnosti až majestátnosti, k níž se tato propaganda klonila. Futhark však nebyl jedinou zneužitou symbolikou. Dalším zneužitým významným symbolem se stal hákový kříž, jenž zdobil nejen uniformy a vlajky fašistů a jejich podporovatelů. Nejedná se však o nic jiného než o pootočenou svastiku, užívanou hlavně v buddhistickém či hinduistickém učení, která je paradoxně často vykládána jako znak štěstí. Naopak použití run prostřednictvím spisovatele J. R. R. Tolkiena můžeme rozhodně považovat za jedno z

pozitivních. Objevují se ve většině jeho tvorby, zejména bychom mohli jmenovat trilogii fantasy románů Pán prstenů.²⁸

Příklady zneužití run nacistickým režimem jsou mj. následující:

Jedná se o původní runu sowulo, jež je znamením Slunce či vítězství. Runa byla nacisty používána pro označení ozbrojených složek politické strany NSDAP Schutzstaffel (jednotky SS).

Tento symbol je runa eihwaz otočená na bok. Byla užívána k označení osobních pobočníků Hitlera.

Runa hagal byla užívána jako symbol neotřesitelné víry v nacistickou filozofii. Byla tedy přítomna, stejně jako runa sowulo, na prstenech pro významné nacistické představitele.

Runa algiz už ve své přirozené podobě představovala znamení života. Ve své otočené podobě značila naopak smrt. Tyto dva symboly byly používány na hrobech, kde nahrazovaly symbol hvězdičky u narození a kříže u úmrtí.

Runa othila se stala symbolem pro členy SS, kteří měli na starost záležitosti s řešením rasové čistoty SS.

Runa tiwaz byla symbolem vyšších vojenských představitelů, příznačně se jedná o runu boje a vítězství, která je i propojena s bohem Týrem, jenž tuto symboliku ztělesňuje.

4.2 Ogham

Jedná se o keltské písmo, obecně uváděné jako staroirské. Samotný název písma je odvozen od keltského boha či hrdiny Ogmů, jenž byl jeho údajným vynálezcem. Je usuzováno, že jeho předstupněm byla písmo založená na principech latinky nebo řecké abecedy. Uváděna je však také příbuznost s germánskými runami, což se zdá být i pravděpodobné, jelikož setkávání těchto kultur bylo vzhledem k jejich historické a geografické poloze možné. Každé z osmadvaceti písmen je tvořeno vertikální osou, jež

²⁸ MOJDL, Lubor. *Encyklopedie písem světa I.* . Libri, Praha 2005, s. 62–69.

tvořily přilehlé čárky. Dle velikosti čárek a jejich úhlu k řádkové ose se písmena dělila do čtyř skupin po pěti. Později přibyla další skupina, tvořená již složitějšími tvary. Ogham bylo možné zapisovat jak horizontálně, tak vertikálně. Většina památek tohoto písma pochází z ostrova Man.²⁹

4.3 Maďarské runové písmo

Mezi méně známé patří runové písmo používané na území dnešního Maďarska. Jedná se o odnož starotureckého písma, které zde užíval maďarský kmen Sikulů. Měl být původně tureckým kmenem, který se pomaďarštil. Vysvětlení, proč se jedná o runové písmo a nikoli arabské, když zde jednáme o starotureckých kmenech, je takové, že původně staroturecké kmene vycházely z aramejské abecedy. Až po pozdějším vlivu Osmanské říše zde zavládlo písmo arabské. Lze tedy říci, že zde vznikly dva velice podobné typy runového písma, které na svůj vývoj neměly žádný vliv. Písma pocházela ze stejného základu, avšak další vývoj byl již odlišný, ale v zásadě vyústil ve stejný výsledek.

Maďarské runové písmo bylo hojně používáno do roku 1000, kdy uherský král Štěpán I. přijal křesťanství. Začalo být tím pádem nahrazováno latinkou, avšak v odlehlejších částech Transylvánie bylo dochováno pravděpodobně až do 19. století. Mezi prameny dokládající skutečnost maďarského runového písma můžeme řadit nápis v istanbulském tzv. Domě poslů, jejímž autorem má být posel krále Ladislava II. Dále můžeme uvést tzv. Marsigliho kalendář, který obsahoval runovou abecedu, ale také mikulovskou abecedu, pergamenový dokument údajně z roku 1483, jenž obsahuje 46 písmen maďarské runové abecedy.³⁰

4.4 Hlaholice, cyrilice/azbuka

Není lepším příkladem šíření písma za účelem osvěty, zejména náboženství než misie Konstantina a Metoděje, kteří roku 863 zavítali na Velkou Moravu na popud krále Rastislava z rodu Mojžířů. Pro lepší interpretaci náboženských textů vytvořil Konstantin slovanskou abecedu, později nazývanou hlaholice. Hlaholice má základy z minuskulní varianty řecké abecedy. Vysoký počet písmen, tedy 38, který hlaholici tvořil, je zapříčiněn mnoha faktory. Konstantin například vytvořil tři znaky pro samohlásku I, zvlášť vytvořil písmeno pro ST a v poslední řadě musel také vytvořit písmena, která řecká abeceda neznala, ale slovanský jazyk je užíval. Dále se nám po vyhnání učenců a žáků Konstantina a Metoděje z Velké Moravy převládla na tomto území latinka. Dalšími oblastmi, kam se hlaholice rozšířila, aby mohla být následně nahrazena cyrilicí, bylo například Chorvatsko, Srbsko či Bulharsko.

Koncem 9. století se na území Bulharska jeden z mnoha žáků Konstantina, údajně Klement, zasloužil o vytvoření jednodušší a praktičtější cyrilice, o čemž však nese svědčí počet písmen, který se rozšířil na hodnotu 43. Z hlaholice bylo přejato pět písmen, z řecké abecedy dokonce 24 písmen, zbylá byla nově vytvořena. Byla také vytvořena písmena pro slabiky ja, ju, je, jo. Cyrilice se rozšířila na většinu části Balkánu, kde se používá dodnes, a dále se rozšířila severněji směrem do oblasti dnešní Ukrajiny a poté dále na východ.

Když se podíváme na vývoj cyrilice v Rusku, musíme započít vládou reformátora Petra Velikého. Na počátku 18. století prováděl reformy cyrilice, které spočívaly ve vyloučení

²⁹ MOJDL, Lubor. *Encyklopedie písem světa I.* . Libri, Praha 2005, s. 92–98.

³⁰ MOJDL, Lubor. *Encyklopedie písem světa I.* . Libri, Praha 2005, s. 134–137.

některých nepotřebných písmen a v ustálení pravidel jejího používání. Výsledkem těchto reforem byl vznik tzv. graždanky. O další reformy se zasloužila carevna Kateřina Veliká, ale jednalo se spíše o změny praktické, nikoli radikální. Šlo zejména o vyloučení dalších nepotřebných písmen a znaků. K poslední reformě, která určila podobu azbuky, tak jak ji známe dnes, došlo v letech 1917 a 1918. V průběhu let se samozřejmě měnil i vzhled jednotlivých písmen, ale jinak můžeme azbuku považovat za poměrně stabilní.

U jihoslovanských národů je používán název cyrilice, kdežto na území Ukrajiny, Běloruska a Ruska se používá výrazu azbuka. Je to poměrně zajímavé, jelikož v současné době se jedná o prakticky totožné abecedy s minimálními regionálními odlišnostmi napříč těmito státy.³¹

4.5 Písma Zakavkazska

Stěžejní postavou Zakavkazska v oblasti písma je bezesporu arménský mnich Mesrop Maštoc, jenž podobně jako Konstantin a Metoděj vyvinul písmo, které sloužilo primárně k šíření náboženství. Za své přičinění byl později kanonizován. Mesrop Maštoc, který žil v průběhu 5. století, je autorem hned tří abecedních systémů, a to vedle arménské abecedy i abeced gruzínské a agvánské. U všech těchto abeced dokonale vystihl fonetický charakter jednotlivých jazyků. Ačkoli zmíněné abecedy prošly v průběhu staletí nutnými úpravami, jsou používány na národních úrovních dodnes. Vzhledem k poloze těchto zemí, kde se střetává azbuka s arabským písmem, lze tento fakt pokládat za malý zázrak.

Prvním arménským písmem byl tzv. grabar, označovaný též jako klasická arménština. Současně byla v období od 12. století užívána tzv. střední arménština, která měla být vhodnější pro hovorový jazyk. Tyto formy vydržely až do 19. století, kdy byl arménský stát rozštěpen, což umožnilo vznik východní a západní varianty arménského písma. Hlavním rozdílem těchto dvou písem je odlišná znělost hlásek, jinak se jednotlivá písmena vzhledově nikterak neliší a jejich základ pochází právě z původního grabaru.

Původní gruzínské písmo, jehož vznik je spojen se šířením křesťanství, bylo nazýváno asomtavruli, to však nahradilo na přelomu 10. století písmo nuchhuri, užívané rovněž k náboženským účelům. Ve stejné době bylo pro všední záležitosti užívané písmo mchedruli a od 18. století až do současné doby přetrvalo jako jediné.³²

4.6 Vývoj písma na českém území

Nejstarší dochované písemné projevy na našem území jsou pozůstatkem římských výbojů. Jedná se o pozůstatky římských legií na území dnešní jižní Moravy, konkrétně u obce Mušov. Další takové podobné nálezy jsou situovány na území dnešního Slovenska, konkrétně se jedná o náhrobní nápisy u obce Boldog a o nápis na hradní skále v Trenčíně z roku 179. Jedná se o latinské majuskulní písmo ve formě zkratek. Ovšem jedná se pouze o tzv. zavlečené písmo, které chronologicky nenavazovalo na mladší písemné prameny nalezené na našem území.

Za první aktivně užívané písmo na našem území vděčíme již zmíněným misionářům z Byzantské říše Konstantinu a Metodějovi v 9. století. Jednalo se o písmo hlaholské a cyrilské, kterými se psalo například i v Sázavském klášteře až do století následujícího. Nám dochované písemné památky dokazující působení výše zmíněných věrozvěstů v podobě

³¹ MOJDL, Lubor. *Encyklopedie písem světa I.* . Libri, Praha 2005, s. 149–159.

³² MOJDL, Lubor. *Encyklopedie písem světa I.* . Libri, Praha 2005, s. 24–33.

Moravsko-panonských legend, tedy konkrétně Život Metodějův a Život Konstantinův jsou psány právě tímto písmem. Za nejstarší českou literární památku je považováno veršované liturgické dílo Proglas.

V průběhu 10. století se začíná výrazněji prosazovat písmo latinské. Karolínská minuskula byla takřka jediným užívaným písmem až do 13. století, kdy začíná do českého prostředí zasahovat gotizace. Mezi její nejzásadnější projevy řadíme postupné lámání dosud zaoblených tvarů. Dále se v důsledku vyššího zájmu o psaní vyvinulo pro pisatele praktičtější kurzivní písmo, které dodává textům určitý sklon a písmena jsou již spojena. V období vlády Přemyslovců se tedy setkáváme jak s gotickou minuskulou, která byla vhodnější pro více významné texty, jež používali zejména panovníci, což dokládají například rukopisy Elišky Rejčky, tak s gotickým kurzivním písmem, jež bylo charakteristické pro všednější texty té doby. V období vlády Lucemburků bylo vyvinuto písmo polokurzivní, které vzniklo jako alternativa k výše zmíněným. Bylo snazší a rychlejší, ale přesto úhledné a reprezentativní, jednalo se o tzv. bastardu. Z této doby pochází věhlasné staroslověnské legendy o svatém Václavu, svaté Ludmile, ale také nejstarší duchovní písně v Čechách – Hospodine pomiluj ny nebo Kosmova kronika, nejstarší česká kronika psána latinsky, potažmo nejstarší česky psaná - Dalimilova kronika.

Na přelomu středověku a novověku se v Čechách projevují dva proudy písem, a to novogotické, kterým se píše česky a německy, a poté písmo humanistické užívané pro texty psané v latině. V novogotice vzniklo nové kurzivní písmo kurent, polokurzivní kanzlei a lomené písmo švabach, který byl později nahrazen frakturou. Avšak novogotické písmo bylo v průběhu 20. století pohlceno právě humanistickým písmem, které se stalo jedinou formou psaní latinky. Jeho současná podoba je po drobných úpravách dosti podobná té originální.³³

5. Písma Afriky a Ameriky

Většina afrických písem z valné většiny vznikla úpravami z písem již zmíněných. Jedním z těch, u kterých si tím vědecká obec není zcela jistá, je písmo vei či vai kmene, který sídlil v okolí dnešního státu Libérie. Abeceda tohoto kmene je slabiková a čítá přibližně 230 písmen. Z vědeckých expedičních výprav vyplývá, že se jedná o písmo staré zhruba přes 200 let. Kdo je autorem, se s jistotou neví a dodnes se ani nepodařilo dokázat vliv arabského či evropského písma na jeho vývoj.

Další významnější písmo afrického kontinentu je libyjské, u kterého panuje shoda, že vychází podobně jako stará písma Iberského poloostrova z písma punského. Punské písmo vzniklo v oblastech severní Afriky za doby existence starověkého Kartága a vycházelo z písma fénického. Libyjská abeceda má 30 písmen, čte se zprava doleva a slova jsou oddělována kolmou čarou.³⁴

Jak již bylo výše zmíněno, využívaly indiánské kmeny v Severní Americe k písemné komunikaci piktogramy. Avšak v době kolonizace se zde začíná vytvářet potřeba komunikace mezi těmito dvěma světy. Nejrozšířenějším písmem, které bylo inspirováno latinkou, je to, o něž se zasloužil náčelník Čeroků jménem Sikwaya. Písmo bylo vytvořeno a schváleno roku 1821. Abeceda je slabiková a tvoří ji 84 písmen. Toto písmo však nemělo

³³HLAVÁČEK, Ivan. *5000 let písma*, kapitola: *Vývoj písma v českých zemích*. Mladá fronta, Praha 1984. s. 129–141.

³⁴LOUKOTKA, Čestmír. *Vývoj písma*. Orbis, Praha 1946, s. 188–192.

dlouhého trvání, jelikož na počátku 20. století přešla většina indiánských kmenů, včetně Čeroků, k latině.

Dalším v pořadí je mexické obrázkové písmo, jež dlouhá léta čelilo masivnímu vyhlazování veškerých písemných pramenů rukou kolonizátorů. V 18. století díky novému smýšlení získala celá mexická kultura novou naději. Do dnešní doby se dochoval ještě poměrně hojný počet starých rukopisů, které dělíme dle stáří na období před conquistou a po ní.

První zárodky, které se týkaly písma, jsou spojovány s Mixtéky, kdy se však jednalo o obrázkové ideogramy. Až později, kdy písmo vzali za své Mayové a Aztékové, můžeme mluvit o hláskovém písmu. Dokladem tohoto tvrzení jsou latinské liturgické texty zaznamenané právě těmito znaky.

Mayské písmo je od toho aztéckého odlišeno tím, že se jedná o více stylizované znaky, které jsou situovány v malém čtverci. Právě mayské písmo se nám dochovalo jen prostřednictvím čtyř kodexů, jež jsou všechny uchovány v Evropě. Naopak aztéckých památek nalezneme o poznání více, třeba i ve formě kalendářů, které jsou dokladem pokročilé znalosti astrologie.

K zaznamenávání znaků bylo užíváno jelení kůže a rostlinných vláken z lýka fíkovníku či agáve, ze kterých poté vznikaly skládací listiny podobné leporelu. O rozluštění tohoto písma se zasloužil mexický archeolog Alfons Casa a s ním i sovětští badatelé Jurij Knorozov a Sergej Sobolev.³⁵

6. Umělé písemné systémy

6.1 Kódované písmo

V této části se budu věnovat technikám či způsobům, které převádí námi již známé písmo do jiných forem. K těmto formám se uchylujeme z mnoha různých důvodů, ať už kompenzačních, efektivních či celkově praktických.

Braillovo písmo, tato veřejnosti široce známá a všudypřítomná forma kódování písma, slouží jako pomůcka zrakově indisponovaným lidem. Autorem tohoto písma je francouzský učitel Louise Braille působící počátkem 19. století. Toto písmo je tvořeno z 64 znaků, včetně jednoho znaku, který znázorňuje mezeru. Každý takový znak je vytvořen kombinací jednoho až šesti vypouklých bodů na obdélníkové ploše, což zrakově indisponovaným umožňuje číst tyto znaky pomocí hmatového smyslu. Součástí těchto znaků jsou prefixy, které slouží ke změně následujícího významu. Objeví-li se například prefix pro číslici, mění se následující písemný význam na číselný. K vyjadřování číslic se pak využívají písmena bez diakritiky od A po J, přičemž A značí jedničku a J nulu. Dále existují například prefixy pro malá či velká písmena. Nevýhoda tohoto písma spočívá v nejednotnosti systémů napříč státy. Braillovo písmo je zaznamenáváno pomocí Pichtova psacího stroje.³⁶

Mezi další široce známé šifrování písma můžeme zařadit Morseovu abecedu. V tomto případě se písmena kódují pomocí krátkých a dlouhých signálů. Přenášet tyto signály lze hned několika možnými způsoby, například pomocí optických, zvukových či elektrických signálů prostřednictvím telegrafu. První telegrafické spojení se datuje do roku 1844, jednalo se o spojení amerických měst Washington a Baltimore. Největší význam této abecedy sahá právě spíše do 19. století, kdy se jednalo o průlomový způsob rychlé komunikace na delší

³⁵ LOUKOTKA, Čestmír. *Vývoj písma*. Orbis, Praha 1946, s. 193–205.

³⁶ ČERNÝ, Jiří. HOLEŠ, Jan. *Sémiotika*. Portál, Praha 2004, s. 152.

vzdálenosti. Opravdu hojně bylo využíváno právě ve Spojených státech, zejména v době americké občanské války v letech 1861-1865, kdy se tímto způsobem předávaly zprávy z bojišť. Stejně jako Braillovo písmo kóduje Morseova abeceda i speciální znaky v podobě teček, pomlček, závorek apod. a také číslice. V dnešní době však stále nachází uplatnění například v námořnictví, kde se Morseova abeceda přenáší pomocí světelných signálů nebo vlajek.³⁷

Právě vlajky mají však také vytvořenou kódovací soustavu ve formě vlajkové abecedy. Ve své ustálené současné podobě čítá čtyřicet různých vlajek. Jednotlivé vlajky, které jsou od sebe jak tvarově, tak barevně odlišeny. Nesou význam jednotlivých písmen, které mohou znamenat nejen písmeno, ale také ustálený nejběžnější význam. Dále existují vlajky znázorňující čísla, avšak lodě, které patří do společenství NATO, mají pro kódování číslic vlajky odlišné. Vlajky se čtou ze signálního lana shora dolů. Kombinace více vlajek má přesně stanovený význam.³⁸

Proslulým fenoménem na poli šifrování komunikace je bezesporu přístroj zvaný enigma. Původní stroj byl sestaven již roku 1918 Arthurem Scherbiusem. Pozdější typy, které byly již technicky zdokonalené a hlavně mobilnější, byly používány zejména německou armádou pro kódování komunikace během druhé světové války, což působilo spojeneckým armádám velké potíže. Avšak karta se obrátila roku 1943, kdy britský tým kryptoanalytiků pod vedením Alana Turinga rozluštil základní princip tohoto přístroje.³⁹

6.2 Současné trendy – emoji

V současné době se nedílnou součástí komunikace stalo emoji. Jedná se o obrázkový, symbolový, netextový prvek využívaný zejména v elektronické komunikaci. Japonský autor Šigetaka Kurita publikoval první takové symboly v roce 1999. Předchůdcem emoji jsou tzv. Emotikony. Jedná se o symboly, které jsou tvořeny samotným textem. Za prvotní emoji můžeme považovat smajlíky, tedy obrázky lidského obličeje, které mají představovat konkrétní emoci, což byla a je právě primární funkce, tedy plnění – realizování jakési doprovodné role k textu a přiblížení emoční nálady odesílatele vůči adresátovi skrze textovou zprávu. Dnešní emoji bez nadsázky dokážou nahradit takřka veškerý elektronický text, protože existují symboly pro mnoho slov, podle kterých si adresát ve většině případů může rozklíčovat, co těmito symboly odesílatel myslel i bez jakéhokoli doprovodného textu. Prakticky v tomto případě můžeme hovořit o dalším kódování písma. I přes to zastávám názor, že emoji jsou vlastně spíše takovým estetickým doplněním textové zprávy, než nějakým novodobým či staronovým typem písma, kterým se budou dorozumívat budoucí generace.⁴⁰

7. Didaktické využití

Problematika, které jsem se ve své bakalářské práci věnoval, má široký záběr nejen v souvislosti historickou tematikou, ale také kupř. ve vztahu k dalším vědním oborům, zejména k lingvistice či literární historii. Dále můžeme mluvit i o průnicích v oblasti ostatních

³⁷ PATURI, Felix. *Kronika techniky*. Fortuna Print, Praha 1993, s. 225–232.

³⁸ ČERNÝ, Jiří. HOLEŠ, Jan. *Sémiotika*. Portál, Praha 2004, s. 224.

³⁹ SINGH, Simon. *The code book*. Fourth Estate, New York 1999. Překlad: Petr Koubský. *Kniha kódů a šifer*. Argo, Praha 2003, s. 141–155.

⁴⁰ KUBÁTOVÁ, Barbora. *Vliv digitálních technologií na jazyk elektronické komunikace*. Plzeň, 2019. Bakalářská práce. Západočeská univerzita Plzeň. Vedoucí práce PhDr. STAŠKOVÁ, Naděžda Ph. D., s. 9–12.

společenských věd, zejména ve vztahu k vlivu náboženství, vývoji právních norem apod. A právě pro tuto multidisciplinaritu je toto téma velice užitečné i ve výuce.

Přínos využití vývoje písma a písemných systémů v hodinách historie vidím především v lepším přiblížení či upevnění základních informací o konkrétní problematice. Písmo je totiž hlavním dokladem a fixátorem historických faktů, a právě díky němu jsme schopni s určitou jistotou tvrdit, co, kdy a kde se v minulosti událo. Například při výkladu o starověkých státech, jako jsou Mezopotámie či Egypt vidím efektivní využití výsledků práce právě ve skutečnosti, že písmo je dokladem samotné existence těchto prvních státních uskupení.

Písmo bylo znakem jisté vyspělosti dané oblasti, která po sobě touto formou zanechala odkaz toho, čeho dosáhla, a napomáhá nám uvědomit si skutečnost, že i přes architektonické skvosty v podobě pyramid by nám knihy nebyly nikterak nápomocné k identifikaci autorů a souvislostí spjatých s těmito stavbami právě bez znalosti písma. Písmo je tím pádem jedním z nejdůležitějších faktorů v měření vyspělosti dané civilizace. Je prostředníkem, který předkládá svědectví o dávných bitvách, panovnických dynastiích, právním rámci, ale také o všedním životě či rozvoji civilizací v oblasti kultury ve formě literárních děl. Dále písmo také slouží k samotnému odlišení nebo odvození návaznosti a dalšího vývoje konkrétních civilizací. Civilizační střety a pronikání vlivů i prostřednictvím písemných systémů jsou dalším cenným dokladem a důkazem takového návaznosti.

Nauka o písmu je na školách probírána v rámci pomocných věd historických. Konkrétně mluvíme o paleografii, jež zkoumá nejen chronologický vývoj písma, ale také jeho strukturu v podobě odlišení malých či velkých písmen, ale také písem kurzivních, polokurzivních či lomených. Tato věda se také věnuje způsobu zaznamenávání písma v podobě psacích potřeb a psací látky, jak už bylo uvedeno výše. Právě díky této nauce se žáci dozvědí, jak kriticky je zapotřebí nahlížet na písemné prameny, na něž jsou již od doby osvícenství kladeny požadavky na pravdivost, komplexnost a objektivitu. A právě písmo, psací látky a psací prostředky jsou tím, které umožňují historikům posoudit jejich vnější i vnitřní znaky, tj. jejich pravost a pravdivost. I z toho důvodu je komplexní znalost paleografie důležitá, a i proto má mnou předložená práce nejen didaktický, ale též heuristický smysl.

Závěr

Ve své práci jsem splnil vše, co jsem si v úvodu vytyčil. V úvodu jsem se věnoval nástrojům, které jsou potřebné k samotnému zaznamenání písma, rozbořením písemných předstupňů, potom jsem se zabýval zrodem slabičného písma. Dále jsem se v hlavní části práce zabýval představením jednotlivých světových písem formou nastínění struktury písemných systémů, jejich vývojem, dešifrováním, historickými souvislostmi a zajímavostmi blízkými tématu.

Jednotlivé písemné systémy jsem převážně řadil chronologickým způsobem. V rámci komplexnosti jsou však některé písemné systémy pro příbuznost a regionální spojitost řazeny odlišně. Byla tak představena písma starověkých oblastí Egypta, Mezopotámie a oblastí Blízkého východu, Indie, Číny, dále antického Řecka, Říma, evropská písma, asijská písma, písma Ameriky a Afriky. Následně jsem na základě mnou stanovených cílů přiblížil podrobný vývoj písma na našem území.

Zaobíral jsem se však i kódováním písma a jeho jednotlivými formami, přiblížil jsem například Morseovu abecedu či Braillovo písmo. Samotný závěr jsem věnoval úvaze, jak danou problematiku využít ve výuce, a vytyčil jsem přínosy znalosti této problematiky. K přiblížení problematiky byly použity ilustrační obrázky. Veškeré informace jsou podloženy a ocitovány na základě odborné literatury.

Summary

In my thesis, I have fulfilled everything I set out in the introduction. In the introduction, I focused on the tools that are needed for the record writing itself, followed by an analysis of the pre-stages, followed by the very birth in the form of syllabic writing. Furthermore, I have already devoted myself to the main part of the work, in the form of introducing individual scripts of the world in the form of outlining the structure of written systems, its development, deciphering, historical contexts and interesting related topics. Written systems are mostly arranged chronologically, however, within the framework of complexity, some written systems are arranged differently for kinship and regional continuity. Scripts of ancient regions such as Egypt, Mesopotamia and the Middle East, India, China, as well as ancient Greece, Rome, European scripts, Asian scripts, American and African scripts were processed. In addition, according to my goal, I described the detailed development of writing in our territory. I also devoted myself to the coding of writing and brought the individual forms closer to examples such as Morse code or Braille. I devoted the conclusion itself to consideration of how to use the topic in teaching and outlined the benefits of knowledge of this topic. There were illustrative pictures to bring the topic closer. All information is substantiated and cited on the basis of professional literature.

Použitá literatura

ČAPKA, František. *Z dějin vývoje písma*. Masarykova univerzita, Brno 1998.

ČERNÝ, Jiří. HOLEŠ, Jan. *Sémiotika*. Portál, Praha 2004.

EKSCHMITT, Werner. *Paměť národů: hieroglyfy, písmo a písemné nálezy na hliněných tabulkách, papýrech a pergamenech*. Překlad: Marie Grünfeldová. Orbis, Praha 1974.

GENZOR, Josef. KRUPA, Viktor. *Písma světa*. Obzor, Bratislava 1989.

GEORGES, Jean. *Ecriture, mémoire des hommes*. Gallimard, Paříž 1987. Překlad: Hana Tomková. *Písmo - paměť lidstva*. Slovart, Praha 1989.

KÉKI, Béla. *Az Írás története*. Gondolat, Budapešť 1975. Překlad: Pavla Ziegová. *5000 let písma*. Mladá fronta, Praha 1984. HLAVÁČEK, Ivan. kapitola: *Vývoj písma v českých zemích*.

KUBÁTOVÁ, Barbora. *Vliv digitálních technologií na jazyk elektronické komunikace*. Plzeň, 2019. Bakalářská práce. Západočeská univerzita Plzeň. Vedoucí práce Ph. Dr. STAŠKOVÁ, Naděžda Ph. D. .

LOUKOTKA, Čestmír. *Vývoj písma*. Orbis, Praha 1946

MOJDL, Lubor. *Encyklopedie písem světa I.* . Libri, Praha 2005.

PATURI, Felix. *Kronika techniky*. Fortuna Print, Praha 1993.

RAMBOUSEK, Jan. *Písmo a jeho užití*. Orbis, Praha 1953.

SINGH, Simon. *The code book*. Fourth Estate, New York 1999. Překlad: Petr Koubský. *Kniha kódů a šifer*. Argo, Praha 2003.

VOCHALA, Jaromír. PUCEK, Vladimír. NOVÁK, Miroslav. *Úvod do čínského, japonského a korejského písma I. Vznik a vývoj*. Státní pedagogické nakladatelství, Praha 1978.

ZÁMORSKÝ, Vojtěch. *Na počátku byl Sumer*. Panorama, Praha 1983.

ŽÁBA, Zbyněk. *Tesáno do kamene, psáno na papyrus*. Svoboda, Praha 1968.

Seznam příloh

- Příloha č. 1 Zimní kronika
- Příloha č. 2 Dopis indiánským kmenů
- Příloha č. 3 Uzlové značky
- Příloha č. 4 Vrubovaná hůlka
- Příloha č. 5 Zpravodajská hůl
- Příloha č. 6 Řetězce mušlí
- Příloha č. 7 Jeskyně Lascaux
- Příloha č. 8 Rongo-rongo
- Příloha č. 9 Mezopotámské ideogramy
- Příloha č. 10 Ugaritské písmo
- Příloha č. 11 Bedřich Hrozný
- Příloha č. 12 Rosettská deska
- Příloha č. 13 Jean-François Champollion
- Příloha č. 14 Starý zákon
- Příloha č. 15 Korán
- Příloha č. 16 Fénická abeceda
- Příloha č. 17 Řecká alfabeta
- Příloha č. 18 Arthur Evans
- Příloha č. 19 Harappská pečetidla
- Příloha č. 20 Mahábhárata
- Příloha č. 21 Čínské znakové písmo
- Příloha č. 22 Korejská abeceda
- Příloha č. 23 Vývoj futharku
- Příloha č. 24 Ogham
- Příloha č. 25 Hlaholice
- Příloha č. 26 Písmo Vei či Vai
- Příloha č. 27 Karolínská minuskula
- Příloha č. 28 Kurent
- Příloha č. 29 Morseova abeceda
- Příloha č. 30 Braillovo písmo

Přílohy

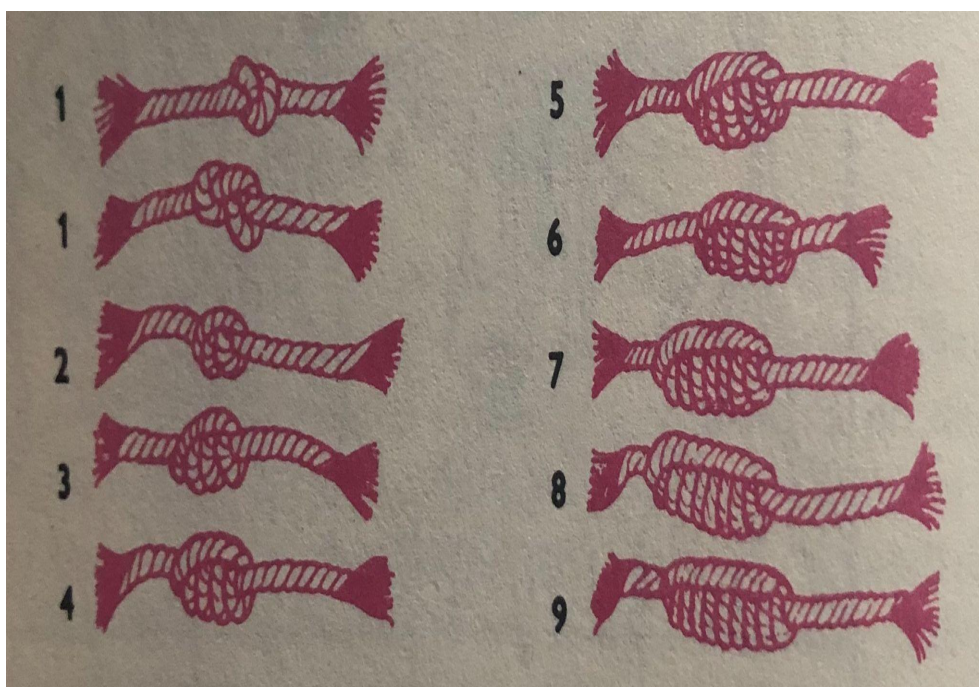
Příloha č. 1 Zimní kronika⁴¹

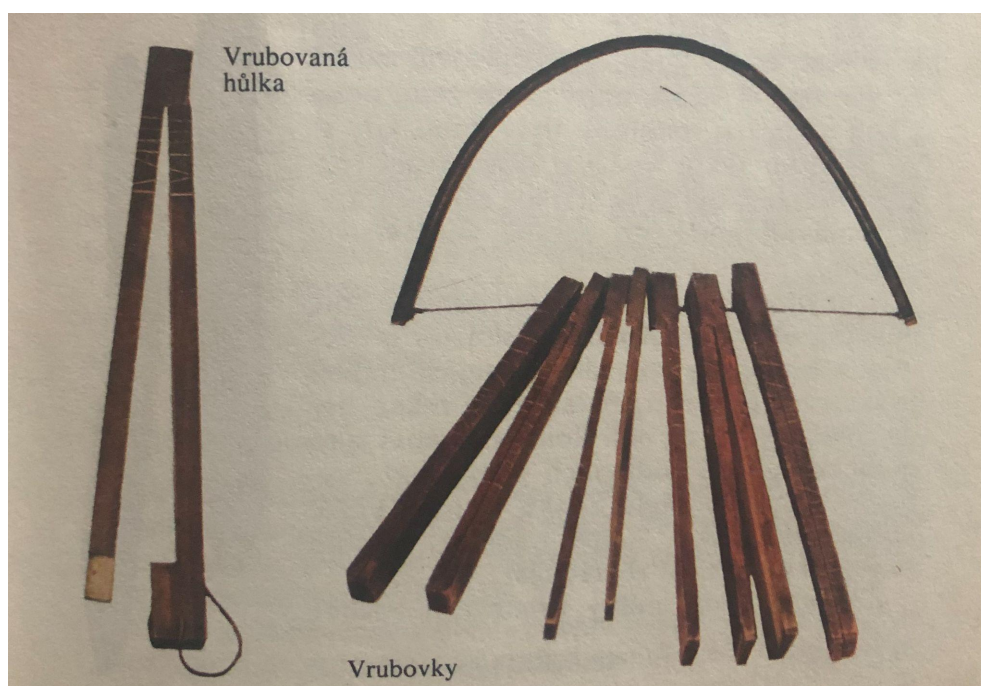
Příloha č. 2 Dopis indiánských kmenů⁴²

⁴¹ KÉKI, Béla. *Az Írás története*. Gondolat, Budapest 1975. Překlad: Pavla Ziegová. *5000 let písma*. Mladá fronta, Praha 1984.

⁴² KÉKI, Béla. *Az Írás története*. Gondolat, Budapest 1975. Překlad: Pavla Ziegová. *5000 let písma*. Mladá fronta, Praha 1984.

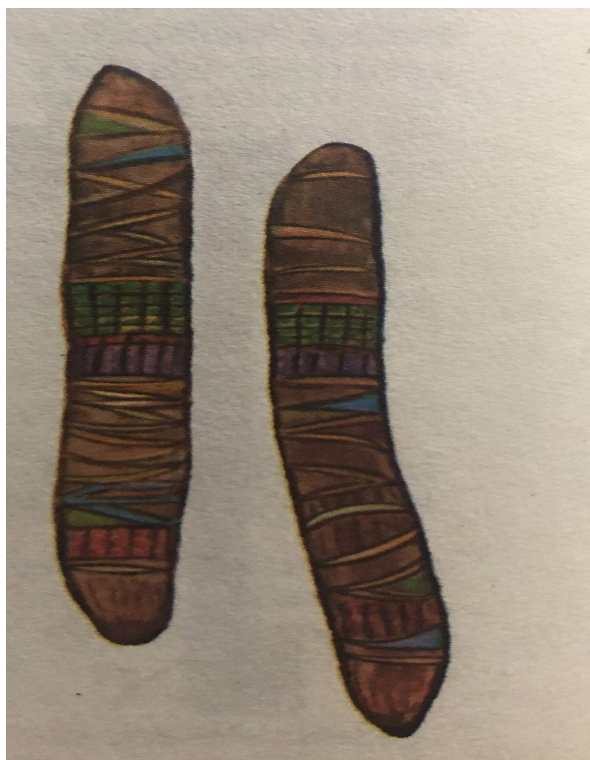
Příloha č. 3 Uzlové značky⁴³

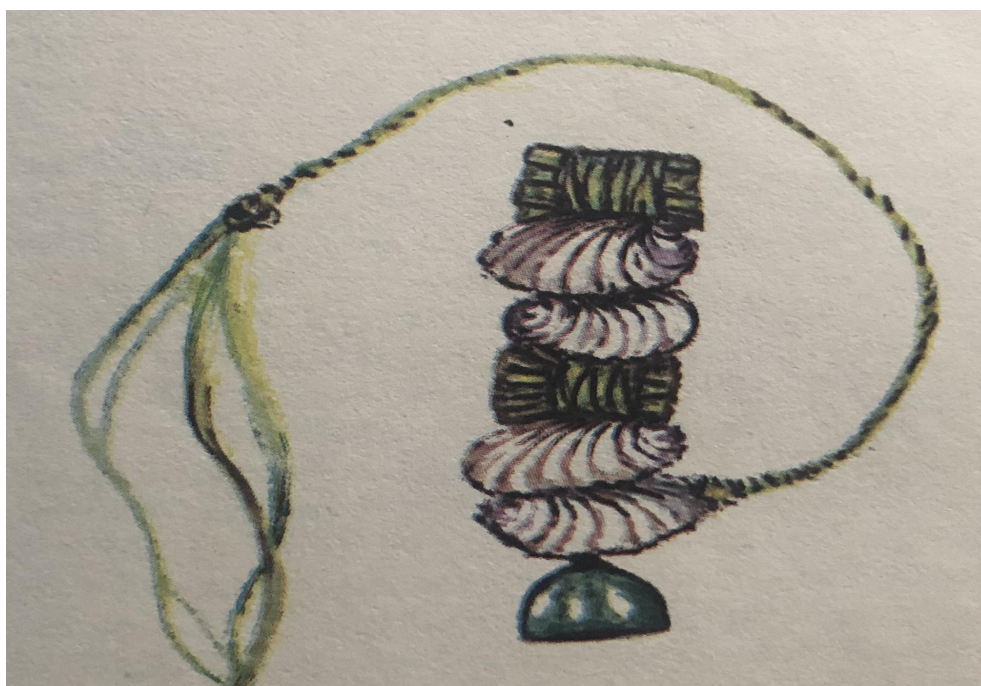
Příloha č. 4 Vrubovaná hůlka⁴⁴

⁴³ KÉKI, Béla. *Az Írás története*. Gondolat, Budapest 1975. Překlad: Pavla Ziegová. *5000 let písma*. Mladá fronta, Praha 1984.

⁴⁴ KÉKI, Béla. *Az Írás története*. Gondolat, Budapest 1975. Překlad: Pavla Ziegová. *5000 let písma*. Mladá fronta, Praha 1984.

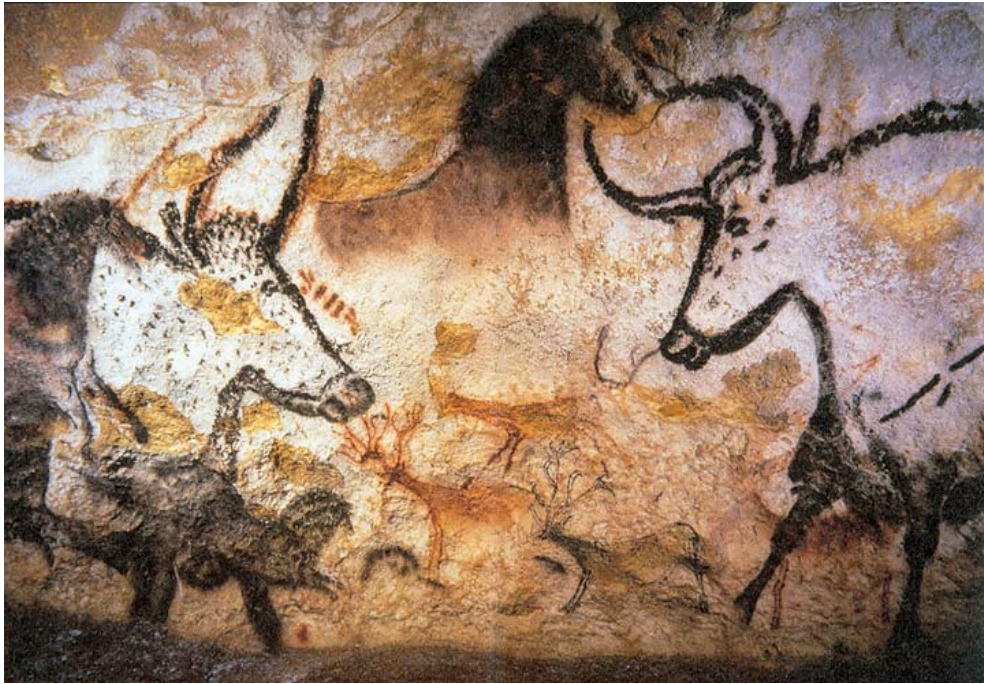
Příloha č. 5 Zpravodajská hůl⁴⁵

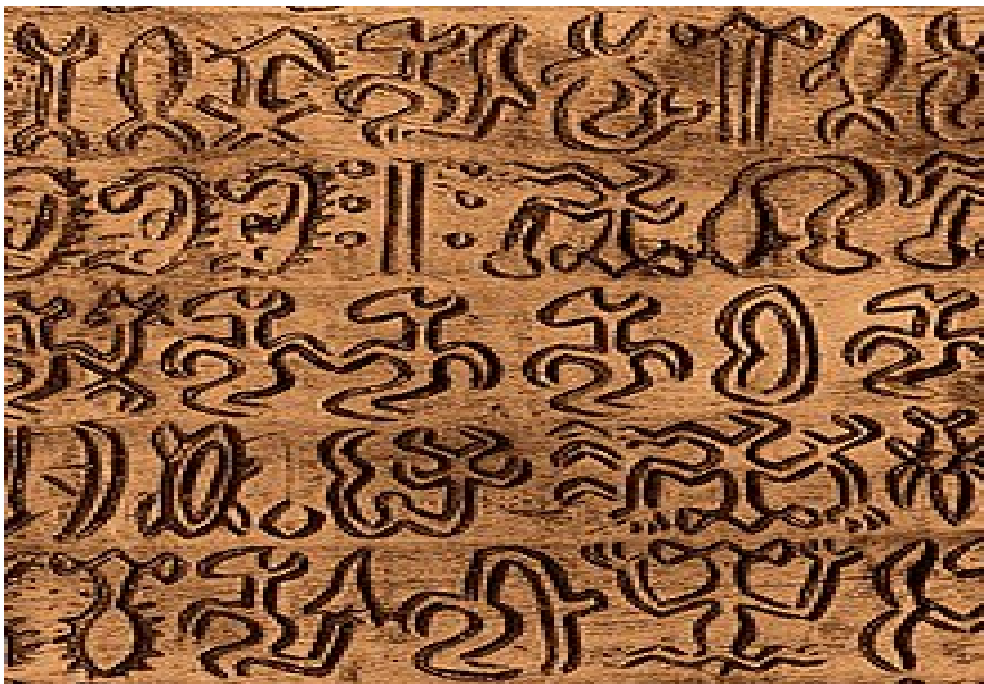
Příloha č. 6 Řetězce mušlí⁴⁶

⁴⁵ KÉKI, Béla. *Az Írás története*. Gondolat, Budapest 1975. Překlad: Pavla Ziegová. *5000 let písma*. Mladá fronta, Praha 1984.

⁴⁶ KÉKI, Béla. *Az Írás története*. Gondolat, Budapest 1975. Překlad: Pavla Ziegová. *5000 let písma*. Mladá fronta, Praha 1984.

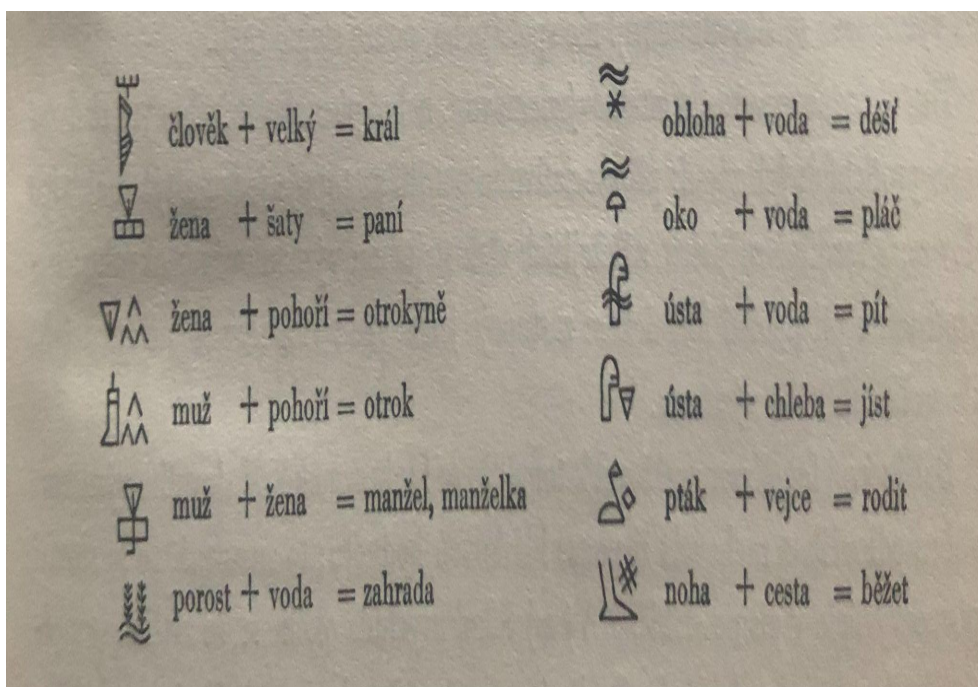
Příloha č. 7 Jeskyně Lascaux⁴⁷

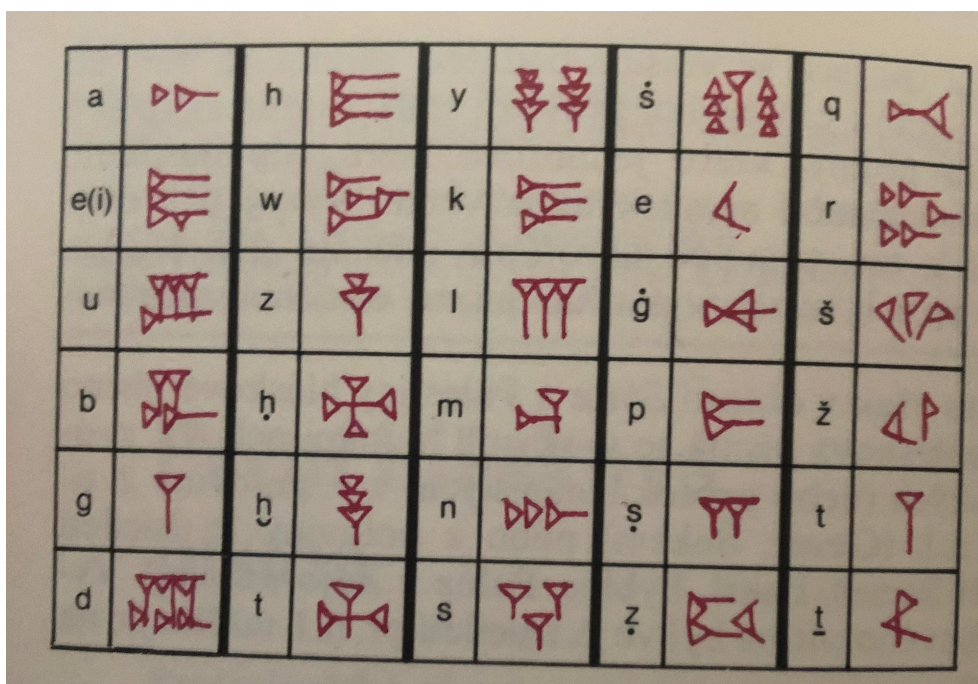
Příloha č. 8 Rongorongo⁴⁸

⁴⁷ Lascaux. Wikipedie [online] Dostupné z: <https://cs.wikipedia.org/wiki/Lascaux> [citace 18. 2. 2023]

⁴⁸ Rongorongo. Wikipedie [online] Dostupné z: <https://cs.wikipedia.org/wiki/Rongorongo> [citace 18. 2. 2023]

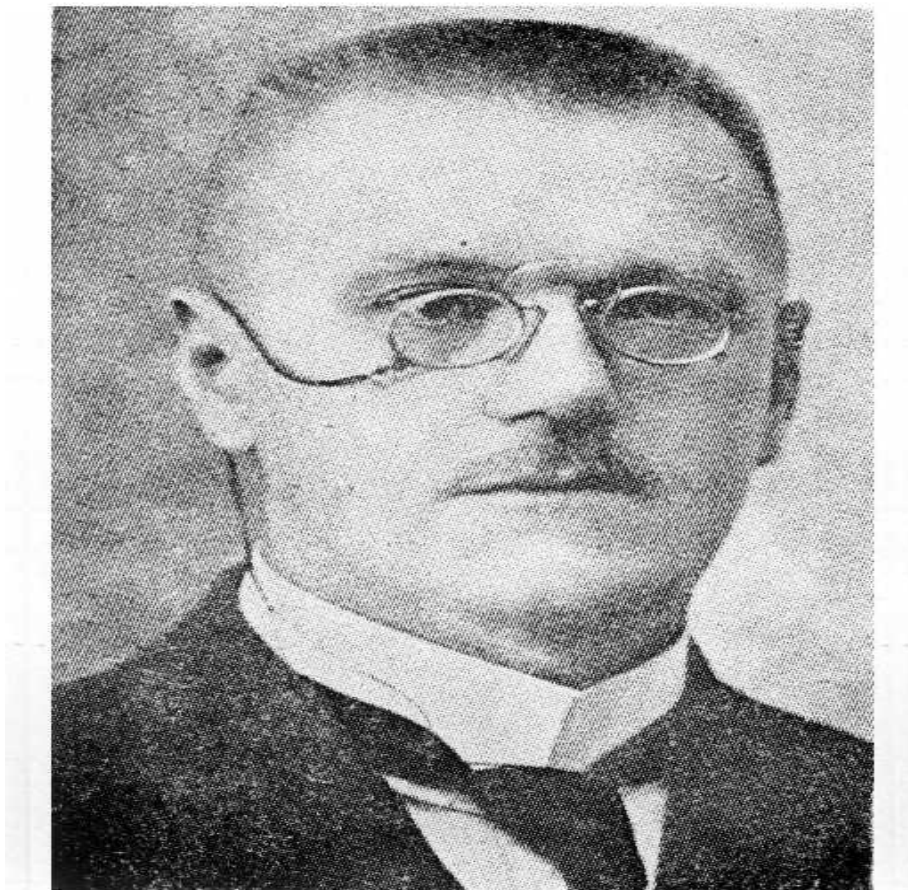
Příloha č. 9 Mezopotámské ideogramy⁴⁹

Příloha č. 10 Ugaritské písmo⁵⁰

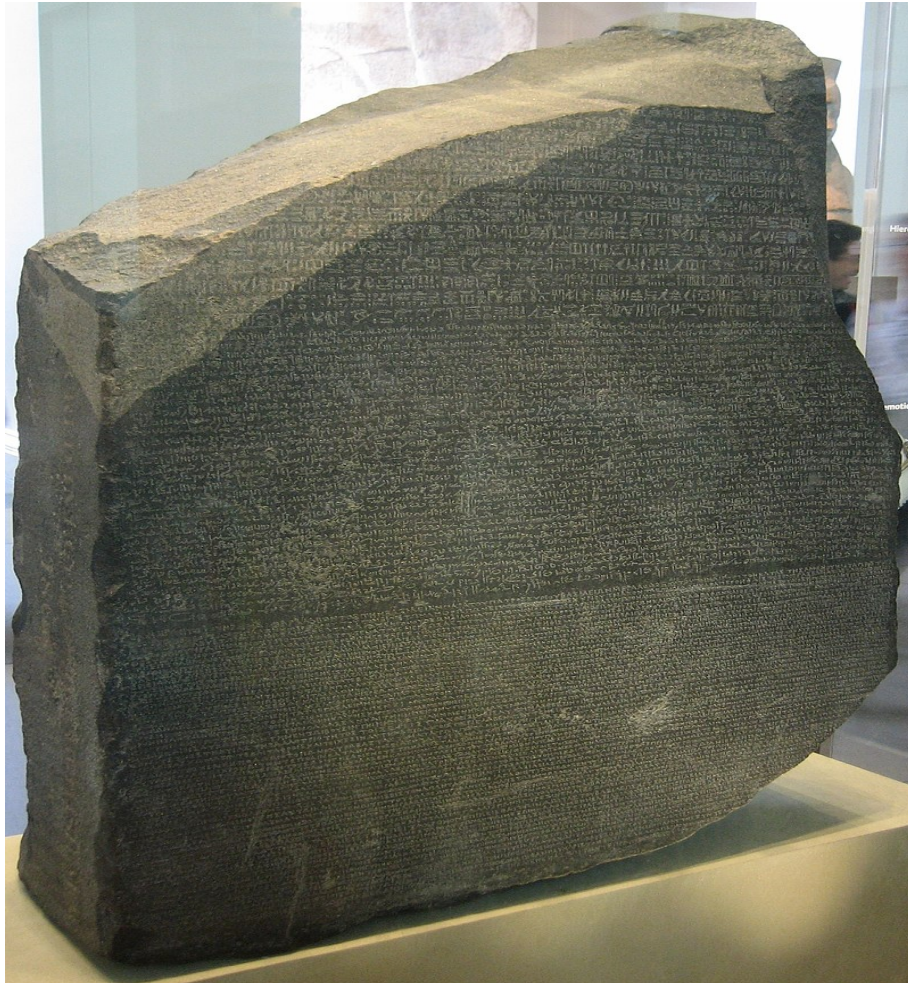
⁴⁹ KÉKI, Béla. *Az Írás története*. Gondolat, Budapest 1975. Překlad: Pavla Ziegová. *5000 let písma*. Mladá fronta, Praha 1984.

⁵⁰ KÉKI, Béla. *Az Írás története*. Gondolat, Budapest 1975. Překlad: Pavla Ziegová. *5000 let písma*. Mladá fronta, Praha 1984.

Příloha č. 11 Bedřich Hrozný⁵¹

⁵¹ Bedřich Hrozný. Wikipedie [online] Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Bed%C5%99ich_Hrozn%C3%BD [citace 18. 2. 2023]

Příloha č. 12 Rosettská deska⁵²

⁵² Rosettská deska. Wikipedie [online] Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Rosettsk%C3%A1_deska [citace 18. 2. 2023]

Příloha č. 13 Jean-François Champollion⁵³

⁵³ Jean-François Champollion. Wikipedie [online] Dostupné z: https://es.wikipedia.org/wiki/Jean-Fran%C3%A7ois_Champollion [citace 18. 2. 2023]

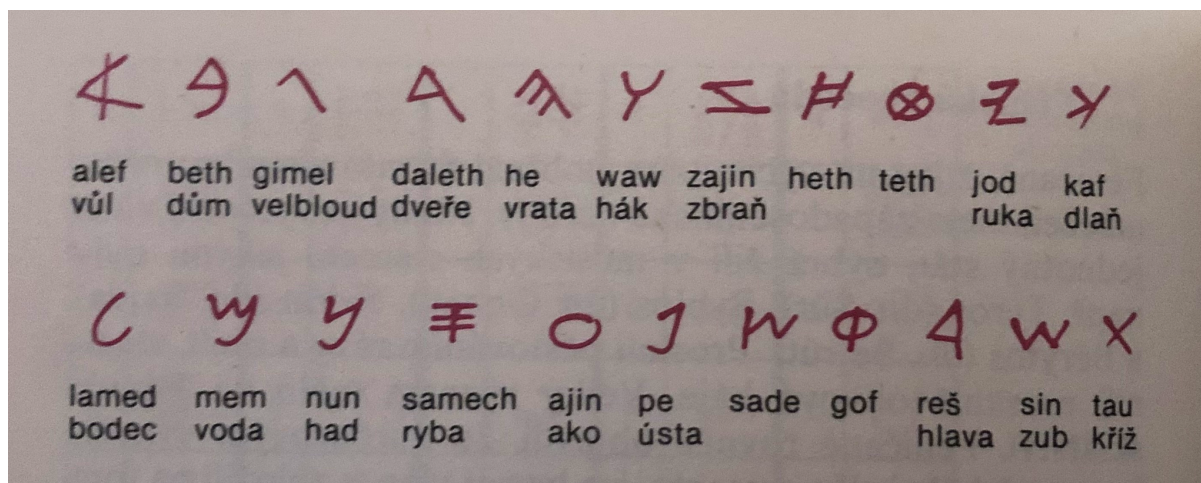

Příloha č. 14 Starý zákon⁵⁴

⁵⁴ Starý zákon. Wikipedie [online] Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Star%C3%BD_z%C3%A1kon [citace 18. 2. 2023]

Příloha č. 15 Korán⁵⁵

Příloha č. 16 Fénická abeceda⁵⁶

⁵⁵ Korán. Wikipedie [online] Dostupné z: <https://cs.wikipedia.org/wiki/Kor%C3%A1n> [citace 18. 2. 2023]

⁵⁶ KÉKI, Béla. *Az Írás története*. Gondolat, Budapešť 1975. Překlad: Pavla Ziegová. *5000 let písma*. Mladá fronta, Praha 1984.

alfa	Α	éta	Η	ný	Ν	tau	Τ
beta	Β	théta	Θ	ksí	Ξ	ypsilon	Υ
gama	Γ	jota	Ι	omikron	Ο	fi	Φ
delta	Δ	kappa	Κ	pí	Π	chí	Χ
epsilon	Ε	lambda	Λ	rhó	Ρ	písi	Ψ
zéta	Ζ	mí	Μ ^ς	sigma	Σ	omega	Ω

Příloha č. 17 Řecká abeceda⁵⁷

Příloha č. 18 Arthur Evans⁵⁸

⁵⁷ KÉKI, Béla. *Az Írás története*. Gondolat, Budapest 1975. Překlad: Pavla Ziegová. *5000 let písma*. Mladá fronta, Praha 1984.

⁵⁸ Arthur Evans. Wikipedie [online] Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Arthur_Evans [citace 18. 2. 2023]

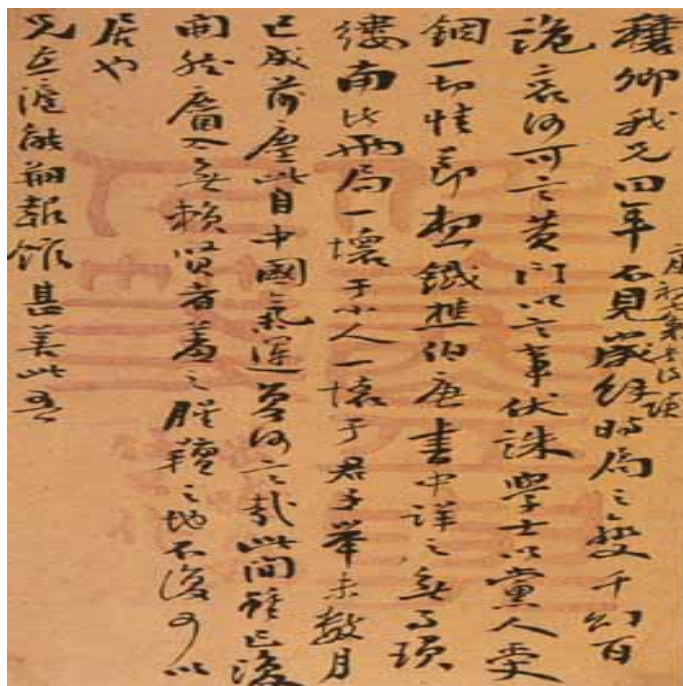
Příloha č. 19 Harappská pečetidla⁵⁹

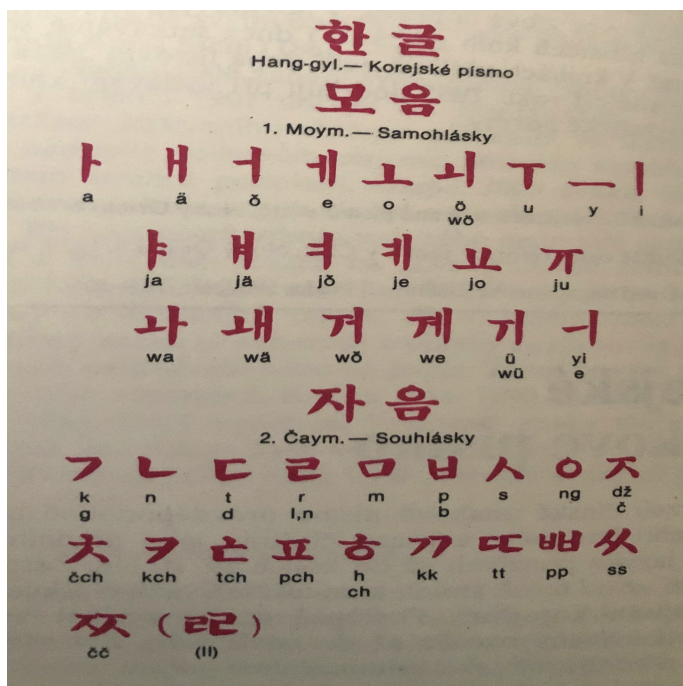
Příloha č. 20 Mahábhárata⁶⁰

⁵⁹ Harappské písmo.. Wikipedie [online] Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Harappsk%C3%A9_p%C3%ADsmo [citace 18. 2. 2023]

⁶⁰ Mahábhárata. Wikipedie [online] Dostupné z: <https://cs.wikipedia.org/wiki/Mah%C3%A1bh%C3%A1rata> [citace 18. 2. 2023]

Příloha č. 21 Čínské znakové písmo⁶¹

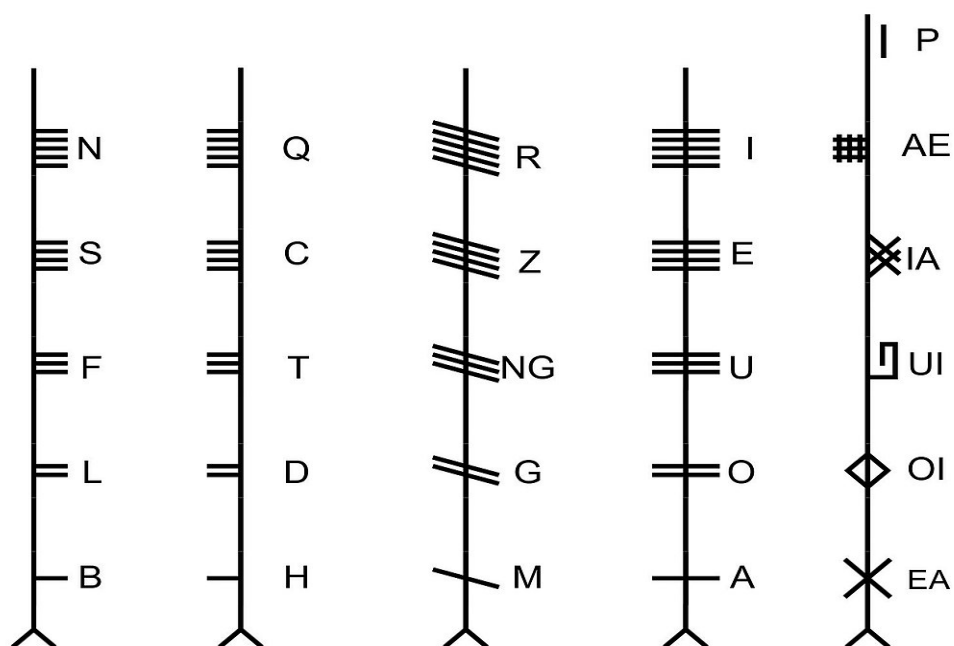
Příloha č. 22 Korejská abeceda⁶²

⁶¹ Čínské znaky. Wikipedie [online] Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/%C4%8C%C3%ADnsk%C3%A9_znaky [citace 18. 2. 2023]

⁶² KÉKI, Béla. *Az Írás története*. Gondolat, Budapest 1975. Překlad: Pavla Ziegová. *5000 let písma*. Mladá fronta, Praha 1984.

Latinka	Germánský futhark	Anglosaský futhork	Vikinský futhork
A	ᚠ	𐌰	𐌰
K	<	𐌰	𐌰
J	ᚷ	𐌰	𐌰
S	ᚱ	𐌰	𐌰
H	ᚨ	ᚨ	𐌰
Y	ᚷ	ᚷ	𐌰

Příloha č. 23 Vývoj futharku⁶³

Příloha č. 24 Ogham⁶⁴

⁶³ Runy. Wikipedie [online] Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Germ%C3%A1nsk%C3%BD_futhark_prost%C3%BD [citace 18. 2. 2023]

⁶⁴ Ogham. Wikipedie online] Dostupné z: <https://cs.wikipedia.org/wiki/Ogam> [citace 18. 2. 2023]

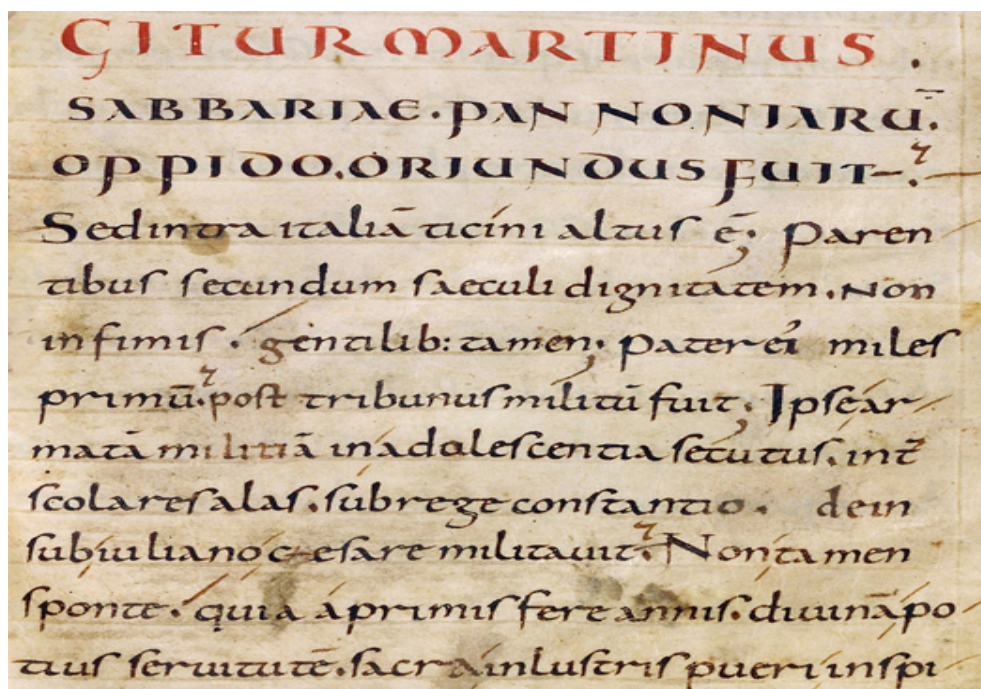
Příloha č. 25 Hlaholice z chorvatského ostrova Krk⁶⁵

▶	𐌶	𐌶	𐌶	𐌶	𐌶	𐌶	𐌶	𐌶	𐌶	𐌶	𐌶	𐌶	𐌶
pi	pa	pu	pe	peh	poh	po	bi	ba	bu	be	beh	boh	bo
𐌶	𐌶	𐌶	𐌶	𐌶	𐌶	𐌶	𐌶	𐌶	𐌶	𐌶	𐌶	𐌶	𐌶
bi	ba	bu	be	beh	boh	bo	m̄bi	m̄ba	m̄bu	m̄be	m̄beh	m̄boh	m̄bo
𐌶	𐌶	𐌶	𐌶	𐌶	𐌶	𐌶	𐌶	𐌶	𐌶	𐌶	𐌶	𐌶	𐌶
kpi	kpa	kpu	kpe	kpeh	kpo			mgba		mgbe	mgbeh	mgboh	mgbc
𐌶	𐌶	𐌶	𐌶	𐌶	𐌶	𐌶	𐌶	𐌶	𐌶	𐌶	𐌶	𐌶	𐌶
gbi	gba	gbu	gbe	gbeh	gboh	gbo	fi	fa	fu	fe	feh	foh	fo
𐌶	𐌶	𐌶	𐌶	𐌶	𐌶	𐌶	𐌶	𐌶	𐌶	𐌶	𐌶	𐌶	𐌶
vi	va	vu	ve	veh	voh	vo	ti	ta	tu	te	teh	toh	to
𐌶	𐌶	𐌶	𐌶	𐌶	𐌶	𐌶	𐌶	𐌶	𐌶	𐌶	𐌶	𐌶	𐌶
di	da	du	de	deh	doh	do	li	la	lu	le	leh	loh	lo
𐌶	𐌶	𐌶	𐌶	𐌶	𐌶	𐌶	𐌶	𐌶	𐌶	𐌶	𐌶	𐌶	𐌶
dj	d̄a	d̄u	d̄e	d̄eh	d̄oh	d̄o	ndj	nda	ndu	nde	ndeh	ndoh	ndo
𐌶	𐌶	𐌶	𐌶	𐌶	𐌶	𐌶	𐌶	𐌶	𐌶	𐌶	𐌶	𐌶	𐌶
si	sa	su	se	seh	soh	so	zi	za	zu	ze	zeh	zoh	zo
𐌶	𐌶	𐌶	𐌶	𐌶	𐌶	𐌶	𐌶	𐌶	𐌶	𐌶	𐌶	𐌶	𐌶
ci	ca	cu	ce	ceh	coh	co	ji	ja	ju	je	jeh	joh	jo
𐌶	𐌶	𐌶	𐌶	𐌶	𐌶	𐌶	𐌶	𐌶	𐌶	𐌶	𐌶	𐌶	𐌶
nji	n̄ja	n̄ju	n̄je	n̄jeh	n̄joh	n̄jo	yi	ya	yu	ye	yeh	yoh	yo
𐌶	𐌶	𐌶	𐌶	𐌶	𐌶	𐌶	𐌶	𐌶	𐌶	𐌶	𐌶	𐌶	𐌶
ki	ka	ku	ke	keh	koh	ko	jgi	jga	jgu	jge	jgeh	igoh	jgo

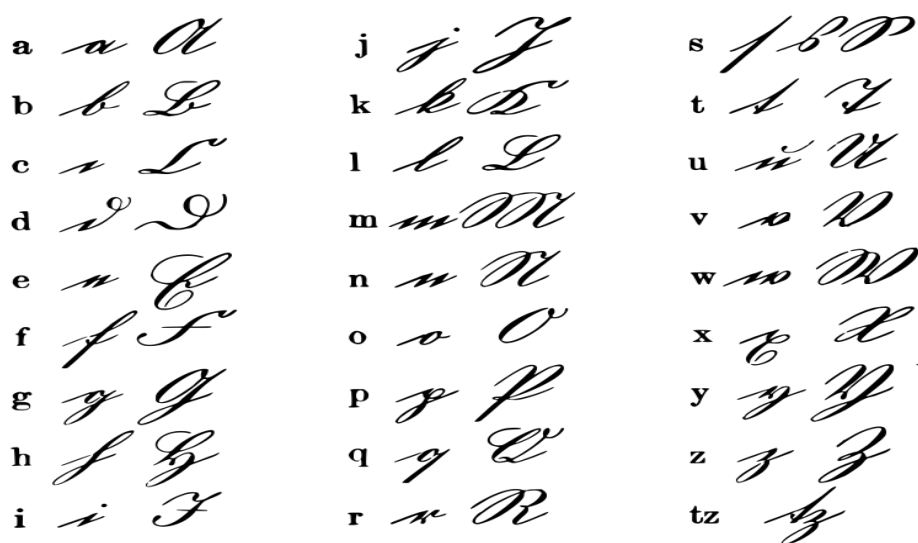
Příloha č. 26 Písmo Vei či Vai⁶⁶

⁶⁵ Hlaholice. Wikipedie [online] Dostupné z: <https://cs.wikipedia.org/wiki/Hlaholice> [citace 18. 2. 2023]

⁶⁶ Vei či Vai. Wikipedie [online] Dostupné z: https://pl.wikipedia.org/wiki/Sylabariusz_vai [citace 18. 2. 2023]

Příloha č. 27 Karolínská minuskula⁶⁷

Příloha č. 28 Kurent⁶⁸

⁶⁷ Karolínská minuskula. Wikipedie [online] Dostupné z: [https://cs.wikipedia.org/wiki/Karolína_\(p%C3%ADsmo\)](https://cs.wikipedia.org/wiki/Karolína_(p%C3%ADsmo)) [citace 18. 2. 2023]

⁶⁸ Kurent. Wikipedie [online] Dostupné z: <https://cs.wikipedia.org/wiki/Kurent> [citace 18. 2. 2023]

A	·-	J	·----	S	...	1	·-----
B	-...	K	-·-	T	-	2	·-----
C	-...·	L	·...·	U	··-	3	··-----
D	-...·	M	--	V	··-·	4	··-----
E	·	N	-·	W	·-·-	5	····
F	····	O	---	X	-...-	6	-.....
G	-...·	P	·...·	Y	-...-	7	-.....
H	····	Q	-...-	Z	-...·	8	-.....
I	··	R	·...·	0	-...-	9	-.....

Příloha č. 29 Morseova abeceda⁶⁹

									
A	B	C	D	E	F	G	H	I	J
									
K	L	M	N	O	P	Q	R	S	T
									
U	V	W	X	Y	Z	1	2	3	4
									
5	6	7	8	9	0	·	,	#	space

Příloha č. 30 Braillovo písmo⁷⁰

⁶⁹ Morseova abeceda. Wikipedie [online] Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Morseova_abeceda [citace 18. 2. 2023]

⁷⁰ Braillovo písmo. Wikipedie [online] Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Braillovo_p%C3%ADsmo [citace 18. 2. 2023]